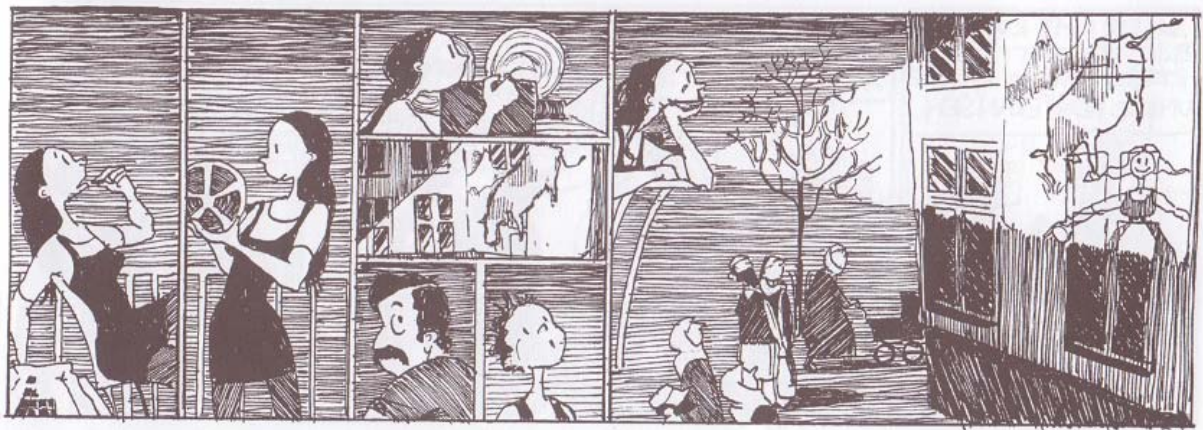

Barndom i den tette byen

En diskursanalyse av hvordan offentlige styringsdokumenter møter utfordringene i Oslo

Av Ida Stenbråten

Masteroppgave i samfunnsgeografi (SGO4080)

Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

November 2008

Illustrasjonen på forsiden er lånt fra Karine Haaland (1999) © Karine Haaland

”Den frie leken er barnas egen næringskilde. Kroppen utvikles, følelser bearbeides og intellektuell vekst bygges opp, uten bevisst anstrengelse fra barnets side. Barnet gleder seg over prosessen – ikke resultatet. Barnet ønsker å bli sett, ikke vurdert. Barnas uro kommer innenfra og er et tegn på at noe er galt. Det er noe vi ikke har skjønt. Mer disiplin er ikke svaret, flere timer av det som ikke fungerer, er heller ikke svaret. ... De som forvalter landets økonomi og våre barns fremtid, må tilegne seg grunnleggende menneskekunnskap.”

(Olin 2008: 24)

Forord

At denne oppgaven nå er ferdig betyr at det er mange som fortjener en stor takk. All den hjelp, støtte og oppmuntring dere har gitt har vært uunnværlig.

Tusen takk!

Til min veileder Per Gunnar Røe for konstruktiv tilbakemelding, for at du synes prosjektet mitt er spennende og alltid er positiv. Takk til Osloforskning for økonomisk støtte.

Til Norsk Form for deres store engasjement i spørsmål om barn i byen, som har gitt meg interesse for dette temaet. Takk også for lån av kontorplass i sommer.

Til alle de jeg har blitt kjent med opp gjennom studietiden, spesielt alle de fine menneskene på samfunnsgeografi. Lesesalen og pauserommet har vært et godt sted å være, og jeg har lært mye av gode samtaler med dere. Dere vet hvem dere er: kollokviegrupper, kaffeslabberasere, gode lesesalsnaboer.

Til min søster Tora Frøseth for gjennomlesing og veldig god tilbakemelding i innspurten. Takk til Ida Andresen for gjennomgang av teorikapittelet.

Til Pappa for at du virkelig inspirerer meg faglig, og for barnevakt og støtte underveis i prosessen.

Til Mamma fordi din oppmuntring, og for all hjelp i hverdagen du har gitt oss de siste månedene.

Til hele familien som alltid støtter meg. Til alle gode venner, i byen, med og uten barn, fordi dere er tilstede og fordi dere inspirerer.

Og helt til sist men aller mest, til min lille familie. Eirik, du har vært en utrolig støtte disse årene, og jeg er utrolig takknemlig for det vi har. Og til Una, mitt eget lille barn i byen. Du vet det ikke nå men vil få vite det en gang – hvor mye du og din tilværelse har betydd i denne tiden. Å ha deg har gjennom denne prosessen har virkelig vært til både inspirasjon og ettertanke.

Ida Stenbråten, november 2008.

Innhold

1	Innledning	3
1.1	Problemstilling og hensikt.....	3
1.2	Oppgavens struktur	4
2	Metodologi.....	5
2.1	Diskursanalyse – teoretisk utgangspunkt	5
2.2	Faircloughs kritiske diskursanalyse	6
2.3	Datamateriale og utvelgelse av dokumenter	10
2.4	Dataproduksjon	12
2.5	Refleksjon rundt oppgavens begrensninger	13
2.6	Metodologiske rammer	15
3	Teoretiske perspektiver	17
3.1	Forståelser av by.....	17
3.2	Fakta og myter om by og byliv	18
3.3	Normativ geografi	19
3.4	Forståelser av barndom	21
3.5	Barn og byliv: flyttemønstre og endring i preferanser	22
3.6	Tilrettlegging for en barndom i byen	25
3.7	Ulike aktører og ulike interesser	26
3.8	Teoretisk felt	29
4	Oslo indre by.....	31
5	Barn i by i styringsdokumentene	33
5.1	Tekstene står ikke for seg selv	33
5.2	Tekstene knyttes til andre diskurser	35
5.3	Barndom i den tette byen	35
5.4	Sosiokulturelle diskurser	37
5.5	Økonomiske og materielle diskurser.....	40
5.6	Empiriske funn	43
6	Aktører, ansvar og premisser.....	45
6.1	Statlige og kommunale myndigheters rolle i byutviklingen	45
6.2	En oppvekst med gress mellom tærne.....	47
6.3	Barna i byen er lite omtalt	50
6.4	To sentrale forståelser av Oslo	52
6.5	Et mangfoldig bysamfunn også med barn?	56
6.6	Sentrale analytiske poeng	58
7	Konklusjon.....	59
	Litteraturliste.....	65

1 Innledning

Vilkårene for byutvikling har endret seg radikalt de siste tiårene. Bakgrunnen for den endrede byutviklingen og byers nye forutsetninger er blant annet den politiske, økonomiske og kulturelle restrukturering den vestlige verden har opplevd de siste tiårene, ofte omtalt som globalisering. Endringer har ideologisk sett medført at statens viktigste rolle i større grad enn tidligere er å legge til rette for konkurranse og økonomisk vekst, mens det blir tatt mindre hensyn til for eksempel reguleringsplaner, deltakelse fra offentligheten eller krav om sosial rettferdighet (McGuirk, Winchenster & Dunn 1998). Innholdsmessig har det skjedd endringer i hvordan byer styres. Velferdsoppgaver som tradisjonelt sett har blitt ivaretatt av det offentlige, legges i stadig større grad i private hender. Beslutningsprosesser i byutviklingen er også endret. Det omtales ofte som entreprenørpolitikk, der målet for mange byer er revitalisering og å oppnå lokal vekst og økonomisk utvikling (Hall & Hubbard 1996). For noen tiår siden begynte også norske byer å vokse gjennom fortetting og omforming. Samtidig overtok private utbyggere initiativet i byutviklingen (Miljøverndepartementet 2007). I denne oppgaven knyttes disse endrede forutsetningene, og de nye utfordringene de har gitt for Oslo spesielt, til spørsmål om barns plass i byutviklingen i Oslo i dag.

1.1 Problemstilling og hensikt

Hvorvidt blir behovene til de yngste borgerne i byen ivaretatt i dagens byutvikling? Jeg ønsker å undersøke hvordan premisser for barns oppvekst i byen formuleres politisk. Jeg vil derfor gjøre en diskursanalyse av politiske styringsdokumenter som på ulikt vis er knyttet til spørsmål om barns oppvekstvilkår i Oslo. Oppgaven tar opp følgende problemstilling:

Hvilke diskurser om barndom i den tette byen i Oslo kommer til syne i offentlige styringsdokumenter, og hvordan kan disse diskursene relateres til aktører og premisser i byutviklingen i Oslo i dag?

Bypolitikken styres av krav til effektivitet, det skjer konstant fysisk omforming hvor byen fortettes, og byutviklingen påvirkes av private aktører. Samtidig har vi i norsk sammenheng et sterkt ideal om at en barndom best ivaretas utenfor den tette byen, men det vokser også opp barn i den tette byen i Oslo i dag. Hvordan møter politiske styringsdokumenter for hovedstaden denne utfordringen?

Jeg kommer i dette arbeidet ikke til selv å ta et normativt standpunkt til hva en god barndom er eller hvor og hvordan jeg synes barn bør vokse opp. Å skulle konkludere med at det ene er bedre enn det andre er ikke hensikten med denne undersøkelsen. Hensikten er heller å diskutere hvilke forståelser om barndom, og hvilke premisser for en oppvekst i den tette byen som vektlegges i styringsdokumentene, sett gjennom de strategier og mål for byutvikling i Oslo som kommuniseres.

Barn er et begrep jeg naturlig nok bruker mye i oppgaven. Barn er mer knyttet til bolig og nærmiljø fordi de er mindre mobile enn andre grupper (Schmidt & Halvorsen Thorén 2001). Primært er den gruppen barn jeg relaterer dette prosjektet til *barn i grunnskolealder*, da denne gruppen trenger større utearealer enn alle andre grupper. For enkelthets skyld, og fordi mange av problemstillingene også relaterer seg til alle barn, bruker jeg allikevel begrepet *barn* i oppgaven.

1.2 Oppgavens struktur

I *kapittel 2* presenteres Faircloughs kritiske diskursanalyse, som er både metodologisk og analytisk utgangspunkt for oppgaven. Her presenteres datamaterialet som danner grunnlaget for dette prosjektet. Noen betraktninger rundt datamaterialet, dataproduksjonen og kvalitativ metode generelt gjøres. I *kapittel 3* diskuteres teoretiske perspektiver på hva en by er, og hvordan barndom kan forstås. Tradisjonelle norske forståelser for en god barndom drøftes opp mot bostedsvalg, og alternative forståelser av barndom og oppvekst presenteres. I *kapittel 4* redegjøres det for den kontekst som ligger til grunn for dette arbeidet, gjennom noen sentrale fakta om Oslo indre by. I *kapittel 5* gjør jeg en tekstlig og diskursiv analyse av de politiske styringsdokumentene som danner grunnlaget for undersøkelsen. Jeg ser på hvordan tekstene er produsert og hvilke diskurser de knytter seg til i mål og strategier for Oslo. I *kapittel 6* settes funn fra kapittel 5 i sammenheng med teoretiske perspektiver, og spørsmål om ulike politiske aktører, ansvar og premisser diskuteres. På hvilken måte påvirkes tekstene av den bredere sosiale praksis i dagens byutvikling og hvilke konsekvenser kan budskapet i tekstene få for byutviklingen? Spørsmål om dominans, ideologi og hegemoni drøftes. Oppgavens konklusjoner presenteres i *kapittel 7*.

2 Metodologi

Oppgavens datamateriale baserer seg i all hovedsak på en kvalitativ metodetilnærming. De empiriske analysene som gjennomføres bygger på dokumentanalyser, hvor dokumentene analyseres med en diskursanalytisk tilnærming.

”Ting er ikke noe i seg selv, de får sin mening i det at de inngår i en del sammenhenger med andre ting. Hva ting kalles kan være viktigere enn hva de ”er” – om det da i det hele tatt gir mening å si at de ”er” noe separat fra navnet.” (Neumann 2001: 40)

Neumanns sitat beskriver de perspektivene som ligger som premiss for diskursanalysen, og grunnen til at jeg har valgt denne tilnærmingen til temaet barndom i den tette byen. Tekster gjenspeiler diskursive representasjoner og er nært knyttet til forhold ved samfunnet for øvrig. I dette kapittelet vil jeg først kort presentere bakgrunnen for diskursanalyse som teori og metode. Jeg vil så redegjøre mer detaljert for Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, som er den innfallsvinkelen jeg har valgt i dette prosjektet. Jeg vil presentere sentrale begreper som vil benyttes i analysen senere i oppgaven. Videre i kapittelet vil jeg presentere de dokumentene som utgjør datamaterialet i prosjektet og diskutere spørsmål rundt bruk av dette. Avslutningsvis vil jeg gjøre noen generelle betraktninger rundt bruk av kvalitativ metode og hvilke metodologiske utfordringer som har vært sentrale i dette arbeidet.

2.1 Diskursanalyse – teoretisk utgangspunkt

Diskursanalyse har både en ontologisk og en epistemologisk dimensjon. Dette er forståelser av hva som virkelig *er* i verden, og forståelser om hvilken kunnskap vi har *om* virkeligheten. Det er mange konfliktfylte og overlappende definisjoner av begrepet diskurs innenfor ulike teoretiske synspunkt (Fairclough 1992). Her velger jeg å holde meg til en definisjon av diskurs som *”en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på”* (Jørgensen & Phillips 1999: 9). Formålet med diskursanalysen er å kartlegge de prosessene hvor det kjempes om tegns betydning, og hvor noen betydninger blir så fastsatte at de oppfattes som naturlige (Jørgensen & Phillips 1999).

Diskursanalysen springer ut fra en *sosialkonstruktivistisk vitenskapsposisjon* innenfor samfunnsvitenskapen. Dette er et perspektiv der en i kontrast til modernismens tro på mulighetene for en objektiv og universell kunnskap heller ser på verden som sosialt konstruert

og som noe vi kun har tilgang til gjennom våre språklige konstruksjoner av den. Sosialkonstruktivismen er en betegnelse som omfavner en rekke nyere teorier om kultur og samfunn (Jørgensen & Phillips 1999). Sosialkonstruktivismen stammer blant annet fra *poststrukturalistisk vitenskapsteori*. Innenfor denne tradisjonen, som ofte omtales som et ledd i en *språklig vending* i samfunnsvitenskapen, trekkes språket frem som særlig sentralt i spørsmål om hva som bør observeres. Innenfor poststrukturalismen anses ikke språk som en total og uforanderlig struktur, men vi konstruerer vår virkelighet gjennom språket. Et tegns betydning endres fra diskurs til diskurs (Jørgensen & Phillips 1999). Det er derfor viktig å studere sosial samhandling der den skjer, nemlig i språket.

Innenfor den poststrukturalistiske litteraturen hevdes det i ulik grad at det er språket, eller diskursene, som konstituerer den sosiale verden. I noen diskursteoretiske retninger, som i Laclau og Mouffes diskursteori, sees verden på som fullt og helt konstruert av menneskers diskursive representasjoner (se Laclau & Mouffe 1985). I Faircloughs kritiske diskursanalyse inntas det et mer dialektisk syn på dette. Verden anses som å bestå av både diskursive og ikke-diskursive elementer¹. Søkelyset er rettet mot den rollen diskursive praksiser spiller i enten opprettholdelse av den sosiale verden og eller i sosial forandring.

2.2 Faircloughs kritiske diskursanalyse

Faircloughs kritiske diskursanalyse fokuserer på to dimensjoner. Den første er *den kommunikative begivenheten*, som er all språkbruk. Fairclough ser på språkbruk, både muntlig og skriftlig, som tekst. Den kommunikative begivenhet binder tekster sammen med den bredere samfunnsmessige praksis, og omvendt (Jørgensen & Phillips 1999). Den andre dimensjonen er *diskursordenen*. Diskursordenen er summen av ulike diskurstyper, diskurser og sjangere som brukes innen en institusjon eller et samfunnsområde, heretter bare omtalt som *diskurser*. De ulike diskursene i diskursordenen omhandler samme tema, men konkurrerer om å fylle diskursordenen på sin måte. I denne undersøkelsen er de kommunikative begivenhetene som er gjenstand for analyse politiske styringsdokumenter, og diskursordenen er barndom i den tette byen.

De to dimensjonene i den kritiske diskursanalysen står i et dialektisk forhold til hverandre.

¹ Fairclough bruker diskursbegrepet på to måter: som ”*sprogbrug som social praksis*”, altså som en abstrakt bruk av et navneord, og som ”*en måde at tale på der giver betydning til oplevelser ud fra et bestemt perspektiv*”, altså som én diskurs som kan skilles fra andre diskurser (Jørgensen & Phillips 1999: 73).

Det betyr at diskursordenen er et system hvor kommunikative begivenheter ikke bare reproducerer diskurser, men også kan endre dem gjennom kreativ språkbruk. I analysen senere i oppgaven vil jeg legge vekt på hvordan de diskursene jeg identifiserer om barndom i den tette byen i styringsdokumentene bidrar til forandring eller til å reproducere samfunnet. Slike diskurser kaller Fairclough for henholdsvis *kreative* og *konvensjonelle* diskursive praksiser (Jørgensen & Phillips 1999).

Fairclough ser på en hver kommunikativ begivenhet som bestående av tre dimensjoner: tekst, diskursiv praksis og sosial praksis. Disse kan atskilles analytisk og analyseres hver for seg (Jørgensen & Phillips 1999). Analyse av tekst er analyse av de formelle trekkene ved teksten som konstruerer diskurser lingvistisk. Dette kan være vokabular, grammatikk og sammenheng mellom setninger (Jørgensen & Phillips 1999). Fordi jeg her er opptatt av diskursive konstruksjoner og deres forankring i samfunnet for øvrig gjør jeg i denne undersøkelsen ingen lingvistiske analyser.

Diskursiv praksis

Den diskursive praksis er bindeleddet mellom teksten og den sosiale praksisen. Analyse av den diskursive praksisen handler om å se på hvordan tekstforfatterne trekker på allerede eksisterende diskurser for å skape en tekst, og hvordan tekstmottakerne også bruker tidligere diskurser i bruk og fortolkning av teksten (Jørgensen & Phillips 1999). Det er tekstforfatternes diskursive konstruksjoner som vektlegges i denne undersøkelsen. I analysen av diskursiv praksis er det særlig relevant å se på tekstenes grad av interdiskursivitet og intertekstualitet.

Sentralt for Fairclough er spørsmål om forandring, og ved å studere det han kaller interdiskursivitet og intertekstualitet får man innblikk i diskursenes rolle i sosiale forandningsprosesser. I følge Fairclough (1992) er en diskursiv begivenhet vanligvis satt sammen av elementer fra ulike diskursordener. Dette kaller han for *interdiskursivitet*. Et eksempel er hvordan markedets diskursorden virker inn på den offentlige byplanleggingens diskursorden, med de endringer det gir i den bredere sosiale praksis. Mulighetene for forandring begrenses imidlertid av maktrelasjoner, som blant annet setter rammer for forskjellige aktørers tilgang til forskjellige diskurser. En form for interdiskursivitet er *intertekstualitet*, som viser til at alle kommunikative begivenheter trekker på tidligere hendelser, man begynner aldri forfra (Jørgensen & Phillips 1999). Alle språklige uttrykk bærer med seg bagasje fra tidligere relasjoner med andre språklige uttrykk som påvirker dets

nye relasjoner med andre tekster (Neumann 2001). Innenfor forskningstradisjonen er bruk av referater og sitater et eksempel på intertekstualitet. Innenfor dette feltet er også intertekstualitet et mål i seg selv, det er ingen grunn til å finne opp alt på nytt selv når man kan trekke på eller eventuelt ta avstand til ting andre har skrevet. En serie teksttyper kan også bindes sammen til en *intertekstuell kjede* ved at hver tekst inkorporerer elementer fra en annen tekst eller andre tekster (Fairclough 1992).

Faircloughs kritiske diskursanalyse er både teoretisk og metodisk utgangspunkt for denne undersøkelsen. Jeg vil allikevel i analysen av diskursive praksiser benytte noen analytiske begreper fra Laclau og Mouffes diskursteori. I følge Jørgensen og Phillips (1999) kan man godt skape sin egen analytiske pakke ved å kombinere deler av forskjellige diskursanalytiske perspektiver. De diskursteoretiske begrepene utfyller den kritiske diskursanalysen på en relevant måte og bidrar med gode redskaper til oppgavens analyse. Som i den kritiske diskursanalysen forstås en diskurs i Laclau og Mouffes diskursteori som en fastlegging av betydning innenfor et bestemt domene. Alle tegnene betegnes i diskursteorien som *elementer*. Elementer er tegn hvor det ikke er fastlagt et bestemt meningsinnhold. Elementer blir *momenter* når de får en meningsinnhold artikulert i en diskurs. Momentene får altså betydning ved å være forskjellige fra andre. De momentene som i særlig grad er åpne for ulikt meningsinnhold kalles *flytende betegnere*. Dette er de tegnene som ulike diskurser kjemper om å fylle med innhold på sin måte. Momenter som i særlig grad er viktige i en diskurs, og som de andre tegnene ordnes rundt og får betydning i forhold til, kaller Laclau og Mouffe for *nodalpunkter* (Jørgensen & Phillips 1999).

Sosial praksis

Den sosiale praksis viser til den bredere virkeligheten som den kommunikative begivenhet er en del av. For å analysere denne virkeligheten er den kritiske diskursanalysen ikke tilstrekkelig, og man må derfor bruke annen teori som supplement (Jørgensen & Phillips 1999). I følge Fairclough (1992) er det i analysen av den sosiale praksis viktig å diskutere diskurs i forhold til spørsmål om ideologi, makt og hegemoni.

For Fairclough er det viktig å se på diskurs som en form for politisk og ideologisk praksis. Fairclough forstår *ideologi* som virkelighetskonstruksjoner innebygd i ulike dimensjoner av diskursive praksiser. Disse bidrar til produksjon, reproduksjon og endring av dominansrelasjoner (Fairclough 1992). Diskursen kan være mer eller mindre ideologiske, og

de diskursene som bidrar til å opprettholde eller endre maktrelasjonene, er *ideologiske diskurser* (Jørgensen & Phillips 1999). I sin forståelse av *makt* bygger Fairclough på teoriene til Althusser og Gramsci som begge gir hverdagslivets meningsproduksjon en viktig rolle i opprettholdelsen av den sosiale ordenen. Men Fairclough tar avstand fra deler av Althusssers teori fordi Althusser betrakter folk som passive ideologiske subjekter og dermed underkjenner deres handlingsmuligheter (Jørgensen & Phillips 1999). Det er ifølge Fairclough (1992) viktig å unngå et bilde av diskursiv endring som en prosess som kun skjer ovenfra og ned. Tekster er åpne for ulike fortolkningsmåter og motstand er mulig, selv om folk ikke nødvendigvis selv er klar over de ideologiske dimensjonene i handlingene sine.

Dette henger sammen med Faircloughs forståelse av *hegemoni*. Fairclough bruker også Gramscis forståelse av hegemoni fordi det i følge ham selv harmonerer med det synet han har på diskurs og derfor gir oss en måte å teoretisere over forandring i utvikling av maktrelasjoner på (Fairclough 2008). Hegemoni oppstår når en representasjon er så utfordret i diskursen at den fremstår som "naturlig". I følge Neumann (2001) er diskursanalyse godt egnet til å studere situasjoner der det eksisterer kulturelt hegemoni, altså situasjoner der en gitt maktkonstellasjon opprettholdes ved hjelp av kulturelle maktmidler som bare i beskjeden grad utfordres. Hegemoni er i følge Fairclough imidlertid ikke bare dominans, men også en forhandlingsprosess hvor det skapes en konsensus om meningen. Hegemoni er aldri stabilt, men skiftende og uferdig, og konsensus er alltid kun et spørsmål om grad. Hegemonibegrepet er i følge Fairclough en innfallsport til å analysere hvordan diskursiv praksis inngår i en større sosial praksis hvor maktrelasjoner inngår. Desto fastere en diskurs blir, desto mer utenkelig er det å endre den, den er hegemonisk (Jørgensen & Phillips 1999).

Målet til den kritiske diskursanalytikeren er ikke nøytralitet. Diskursanalysen brukes som et middel i en kamp om et samfunn med likere maktfordeling. Dette er også en grunn til at jeg anser den kritiske diskursanalysen som nyttig i dette prosjektet. Barn er definitivt en svak gruppe i byutviklingen i dag, som mange spør seg om ekskluderes fra byutviklingen.

Kritikk av den kritiske diskursanalysen

I følge Jørgensen og Phillips (1999) har den kritiske diskursanalysen primært blitt kritisert for konsekvensene av sitt skille mellom diskursive og ikke-diskursive sosiale praksiser. Hvordan vet man at noe står i et dialektisk forhold til noe annet? Dette viser seg ofte som et problem i konkrete undersøkelser, der sosiale praksiser skisseres som bakgrunn for de diskursive

praksiser. Grensene mellom analyse av diskurser og analyse av sosiale praksiser er ikke tydelige.

Videre kan man i følge Jørgensen og Phillips (1999) stille spørsmålstegn ved hvor mye sosial analyse som er tilstrekkelig. Dette gir det ingen retningslinjer for, ei heller for hvilken annen teori man skal eller kan bruke som supplement til diskursanalysen. Kritisk diskursanalyse er også kritisert for en teoretisk svak forståelse av spørsmål om subjektivitet og folks grad av kontroll over egen språkbruk. Faircloughs forståelse av subjektets posisjon er ikke helt neglisjert, men det er i følge Jørgensen og Phillips (1999) det svakeste leddet i teorien. En annen svært viktig utfordring ved bruk av kritisk diskursanalyse er hvordan man kan si at en diskurs er dominerende eller hegemonisk. Diskursbegrepet er omstridt, som når Foucault sier at ”diskurser er makt”, eller når lingvister og semiotikere sier at ”byen må ses som en tekst”. Diskursanalysen kritiseres ofte for å redusere ”alt til språk” slik at menneskets hverdagslige praksis forsvinner ut av perspektivet (Pløger 2002: 28). Faircloughs kritiske diskursanalyse kan sies å omgå denne kritikken fordi han skiller mellom diskursive og ikke-diskursive elementer, men det ligger allikevel utfordringer i forståelsen og analysen av dette forholdet.

2.3 Datamateriale og utvelgelse av dokumenter

I det følgende vil jeg redegjøre for de valgene jeg har tatt med tanke på valg av datamateriale og tilnærming til analyse av dette materialet.

“Producers within sophisticated organizations such as government departments produce texts in ways which anticipate their distribution, transformation, and consumption, and have multiple audiences built into them. They may anticipate not only ‘addressees’ (those directly addressed), but also ‘hearers’ (those not addressed directly, but assumed to be part of audience), and ‘overhearers’ (those who do not constitute part of the ‘official’ audience but are known to be *de facto* consumers.” (Fairclough 1992: 79-80)

Sitatet til Fairclough viser hvor viktige tekster kan være. Politiske aktører – som regjeringer, departementer eller kommunestyrer – produserer dokumenter som når ut til et bredt publikum. Og hvor lang rekkevidde tekstene får er uvisst, mange deler av samfunnet kan bli berørt av innholdet i dem. I følge Pløger (2002) opererer bypolitikken og byutviklingen med en rekke forutsatte begivenheter, som er enten politisk, sosialt, ideologisk, vitenskapelig eller ontologisk begrunnet. Det kreves derfor en tekstanalyse for å fremstille disse dimensjonene. I analysen leter man etter de kunnskaps- og meningsrammene som implisitt eller eksplisitt trer frem i de politiske dokumentene.

I denne undersøkelsen består datamaterialet av *politiske styringsdokumenter*. Disse er som navnet tilsier politiske dokumenter som har en styrende funksjon, altså som legger føringer på hvilken politikk man ønsker å gjennomføre. Jeg har valgt å se på styringsdokumenter både på statlig og kommunalt nivå. Disse har ulike funksjoner: kommuneplanene legger føringer på kommunens politikk, mens stortingsmeldingene primært legger føringer på den statlige politikken, men påvirker også i stor grad regional og lokal politikk. Sistnevnte er i dette tilfellet Oslo kommunes politikk. For spørsmålet om barns oppvekstvilkår i den tette byen i Oslo anser jeg styringsdokumenter på begge nivå som å være relevante. Styringsdokumentene inneholder verken lover eller regler, men forholder seg til disse. Det er det at de *legger føringer og peker ut kursen* til politikken innenfor ulike felt som gjør dem særlig relevante i denne sammenheng. Hvilke føringer som legges på overordnet politisk nivå er toneangivende for alle andre politiske nivå.

På statlig nivå er det Stortingsmeldinger som er de viktigste styringsdokumentene. *Stortingsmeldinger* brukes når regjeringen vil presentere saker for Stortinget uten at de er knyttet til forslag om lov- eller plenarvedtak. Stortingsmeldinger har ofte karakter av å være en rapport til Stortinget om arbeid som er gjort på et spesielt felt, eller drøfting av framtidig politikk². De stortingsmeldingene jeg har ansett som relevante er for det første *St.meld. nr. 31 (2006-2007) Åpen trygg og skapende hovedstadsregion. Hovedstadsmeldingen*. Dette er en stortingsmelding som er særlig aktuell både fordi den gjenspeiler den sittende regjerings politikk, og fordi den adresserer spørsmål om Oslo spesielt. Videre har *St.meld. nr. 31 (2002-2003) Storbymeldingen. Om utvikling av storbypolitikk*, som tar for seg politikk vedrørende storbyer i Norge generelt, og Oslo spesielt, vært relevant. Til slutt er *St.meld. nr. 39 (2001-2002) Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge* tematisk spisset mot barn, og berører også i noen grad spørsmål om barn og unge i by. Underveis i oppgaven vil disse refereres til som "Hovedstadsmeldingen", "Storbymeldingen" og "Oppvekst- og levekår for barn og ungdom".

I henhold til plan- og bygningsloven skal kommunene hvert fjerde år utarbeide en kommuneplan: *"Kommunene skal utføre en løpende kommuneplanlegging med sikte på å samordne den fysiske, økonomiske, sosiale, estetiske og kulturelle utvikling innenfor sine*

² <http://www.regjeringen.no/nb/dok/regpubl.html?id=1751>

områder”³. Kommunene har stor frihet til å organisere planprosessen og velge temaer for planarbeidet. Loven krever at kommuneplanen inneholder en langsiktig og kortsiktig del. I kommuneplanene beskrives den fremtidsutviklingen bystyret ser for seg, de visjonene man har for Oslo og de strategier man velger for byens utvikling. Jeg har valgt å analysere de to siste kommuneplanene for Oslo kommune: *Kommuneplan 2004. Oslo mot 2020* og *Kommuneplan 2008. Oslo mot 2025*. Disse er skrevet etter litt ulik lest, men inneholder stort sett de samme temaene: en visjon for Oslo, rammebetingelser og sentrale utviklingstrekk, og mål og strategier. Underveis i oppgaven vil disse planene i teksten henvises til som ”Kommuneplan 2004” og ”Kommuneplan 2008”.

Stortingsmeldinger og kommuneplaner er politiske styringsdokumenter på ulike nivå. I den mer generelle analysen av empiriske funn i kapittel 5 vil jeg stort sett se dokumentene under ett. I kapittel 6 vil de imidlertid i større grad behandles separat, og særlig ses i forhold til hverandre i analyse av ansvarsforhold og maktfordeling i byutviklingen i Oslo i dag.

2.4 Dataproduksjon

Rollen til en diskursanalytiker, som følger Faircloughs kritiske diskursanalyse, er i følge Jørgensen og Phillips (1999) verken å komme ”bak” diskursen i sin analyse og å finne ut hva folk *virkelig* mener når de sier det de sier, eller å finne ut hvordan virkeligheten *egentlig* er bak diskursene. Utgangspunktet for diskursanalysen er jo at man vanskelig kan nå virkeligheten utenom diskursene. En diskursanalytiker skal derimot jobbe med det som faktisk er blitt sagt eller skrevet for å undersøke hvilke mønstre som finnes, og hvilke sosiale konsekvenser ulike diskursive fremstillinger av virkeligheten får. Hensikten med å gjøre en diskursanalyse av politiske styringsdokumenter i dette prosjektet er å forsøke å avdekke hvilke diskursive representasjoner som kommer til syne i disse dokumentene. Jeg vil imidlertid også forsøke å si noe om hvordan de påvirker og påvirkes av den sosiale virkeligheten utenfor teksten og hvilke konsekvenser dette kan få for de spørsmål som er viktige for barn i den tette byen.

Min analytiske tilnærming til de politiske styringsdokumentene har vært definert av den diskursorden som jeg fastla i starten av arbeidet med denne undersøkelsen: barndom i den tette byen. Ut fra denne diskursordenen definerte jeg problemstillingen. Den konkrete

³ <http://www.lovdato.no/all/nl-19850614-077.html>

problemstillingen og den noe bredere diskursordenen har vært veiledende for hva jeg har lett etter i min lesning av datamaterialet. Jeg har dermed plukket ut de delene av tekstene jeg har vurdert som relevante for diskursorden og problemstilling. Disse sitatene er primært knyttet til spørsmål rundt barndom, og barns oppvekstvilkår, i den tette byen. Jeg har også trukket ut mye som står om byvekst og fortetting i Oslo der sentrale spørsmål om barndom i den tette byen belyses. Samtidig har jeg forsøkt å få et overordnet bilde av helheten som disse tekstene utgjør. I tillegg til en analyse av hva dokumentene faktisk sier noe om har det vært viktig å også identifisere hva de *ikke* sier noe om.

2.5 Refleksjon rundt oppgavens begrensninger

Enhver tilnærming til et felt, et datamateriale og en analyse av materialet innebærer mange valg. I det følgende vil jeg redegjøre for noen av de valgene jeg har tatt og reflektere rundt dem. Det finnes for det første ulike tilnærminger til hvordan man forholder seg til teori og data. I denne undersøkelsen inntar jeg en *abduktiv tilnærming*. I følge Thagaard (2003) innebærer abduksjon fremheving av det dialektiske forholdet mellom teori og data. På den ene siden har analysen av data en sentral plass i å utvikle ideer, og forskerens teoretiske forankring gir perspektiver på hvordan dataene kan forstås. Samtidig innebærer en abduktiv tilnærming at teorien utvikles på grunnlag av systematiske analyser av data.

I alle typer forskningsarbeid må man sette noen rammer og gjøre noen begrensninger, så også her. Jeg har valgt å konsentrere meg om politiske styringsdokumenter, men det finnes også andre politiske dokumenter som tar for seg bypolitiske spørsmål på andre og mer detaljerte nivå, og som jeg har vurdert å inkludere i datamaterialet. Jeg har allikevel valgt å kun inkludere kommuneplaner og stortingsmeldinger fordi disse representerer mål og strategier på øverste styringsnivå og derfor er viktige for et bredt politisk felt. Det kan hende at jeg ville fått andre funn og kunnet nyansere konklusjonene mine dersom datamaterialet hadde vært utvidet. Samtidig har jeg ved å kun ta for meg styringsdokumenter kunnet gå veldig i dybden på disse, noe som jeg har ansett som en fordel i et såpass begrenset prosjekt som dette er.

I den analysen jeg har av temaet barndom i den tette byen har jeg måttet gjøre mange valg i forhold til hva jeg skulle fokusere på. Gjennom den kritiske diskursanalysen har jeg kunnet belyse temaet på et overordnet plan, og dermed kunne fokusere på hvilke aktører som er involvert i å definere hva byen skal være og for hvem og hvem som har ansvar for å ivareta

denne gruppen i byutviklingen. Spørsmålet om barndom i den tette byen er svært komplekst, og jeg skulle gjerne hatt mulighet til å gå nærmere inn noen i diskusjoner av ulike dimensjoner i byutviklingen som er sentrale for barn.

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Det er i følge Thagaard (2003) i kvalitative studier sentralt å diskutere en undersøkelses troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. En undersøkelses *overførbarhet* knyttes til at den forståelsen som utvikles innenfor et prosjekt kanskje også kan være relevant i andre situasjoner. Diskusjonen i denne undersøkelsen knyttes helt konkret til barndom i den tette byen i Oslo. Temaet som tas opp, er allikevel også relevant for andre større byer i Norge som også står overfor befolkningsøkning og fortetningspress i sentrumskjernen. Jeg håper også at undersøkelsen klarer å belyse de utfordringene byutvikling generelt står ovenfor på en måte som gjør at også andre utsatte grupper kan relatere seg til funnene som gjøres her.

Det er viktig at den kvalitative forskningen oppfattes som *troverdig*. En undersøkelses troverdighet kan knyttes til at forskeren gjør rede for hvordan data utvikles. Min tilnærming til diskursanalysen og de diskursene jeg har identifisert kan og bør særlig problematiseres. I følge Neumann (2001) foregår det en konstant kamp mellom forskjellige diskurser om å kunne definere de kategoriene og fenomenene som danner vår verden. Kampen om definisjonen av begrepet diskurs er ikke et unntak. Derfor hevder Neumann at en diskursanalytiker bør ha et pluralistisk forhold til metodebruk, inkludert bruken av begrepet ”diskurs”. Jeg har lest de politiske styringsdokumentene, som utgjør datamaterialet, gjennom diskursordenen barndom i den tette byen, og har derfor identifisert diskurser og interdiskursivitet innenfor temaer jeg anser som viktige. En annen person, eller et prosjekt med en annerledes problemstilling, ville kanskje identifisert andre diskurser. Jeg vil derfor poengtere at dette er *min* lesning av datamaterialet. Man kan ikke kalle hva som helst for en diskurs, og Fairclough gir ingen klar fremgangsmåte i hvordan diskurser kan identifiseres. Jeg har identifisert de diskursene jeg mener at er sentrale i styringsdokumentene med bakgrunn i undersøkelsens problemstilling og en analytisk tilnærming til temaet.

Et annet sentralt spørsmål er hvordan man kan si at en diskurs er dominerende, ideologisk eller hegemonisk. Dette er en kvalitativ oppgave, og jeg har derfor valgt å ikke forsøke å tallfeste de ulike diskursive representasjonene jeg har identifisert i datamaterialet. Spørsmålet om dominans har derfor vært et spørsmål om hvordan de ulike diskursive representasjonene

kommer til syne og vektlegges i dokumentene, heller enn en konkret beskrivelse av mengde. Spørsmål om ideologi og hegemoni kan også lett bli et fortolkningsspørsmål. Ideologi og hegemoni er i følge Fairclough (2008) sentrale i analysen av den bredere sosiale praksis, og min fortolkning av disse begrepene er gjort på bakgrunn av en grundig analytisk tilnærming til temaet og teoretiske forståelser.

Undersøkelsens *bekreftbarhet* knyttes til vurderinger av de tokningene undersøkelsen fører til. Jørgensen og Phillips (1999) påpeker at det kan være vanskelig å undersøke de diskurser man selv er nær og har en mening om. Da må man prøve å sette en parentes rundt seg selv og sin egen kunnskap, så ens egne vurderinger ikke overskygger analysen. Jeg er selv en ung kvinne med barn, og jeg bor i Oslo indre by. De politiske utfordringene jeg tar opp i dette prosjektet er derfor personlig aktuelle for meg og min familie. Men hvorvidt mitt engasjement i saken farger mine egne oppfattelser av en barndom i den tette byen, skal være irrelevant i denne sammenheng. Målet med denne undersøkelsen er å innta et ikke-normativt standpunkt og belyse utfordringene utenfra. Her har diskursanalysen vært en godt verktøy for å på en ryddig måte systematisere i et svært interessant og spennende terreng.

I oppgaven har jeg omtalt alle *barn* som en felles gruppe. Men barna som bor i den tette byen er ikke nødvendigvis en homogen gruppe som kan sees på under ett. Forskjeller i for eksempel kultur og etnisk bakgrunn kan være faktorer som påvirker deres bruk av, og forhold til, byen. Disse forskjellene har jeg imidlertid ikke tatt høyde for her. Barn er en sårbar gruppe i byutviklingen uansett bakgrunn, og politiske styringsdokumenter retter seg mot befolkningen som en helhet.

Oppgavens problemstilling relateres primært til *bypolitiske spørsmål* knyttet til *byutviklingen i Oslo*. Begrepet *byplanlegging* og andre lignende begreper brukes i dette arbeidet av ulike kilder. Jeg tar i denne undersøkelsen for meg disse spørsmålene i vid forstand, og ser de derfor ikke nødvendig å kommentere betydningen av disse begrepene og hva de konkret refererer til underveis i teksten.

2.6 Metodologiske rammer

I dette kapitlet har jeg presentert datamaterialet for denne oppgaven, som er tre stortingsmeldinger og to kommuneplaner for Oslo kommune. Politiske styringsdokumenter

kan potensielt nå ut til et bredt publikum og en analyse av dem er derfor viktig. Denne undersøkelsen har Faircloughs kritiske diskursanalyse som metodologisk og analytisk utgangspunkt. Det er flere sentrale begreper fra Faircloughs kritiske diskursanalyse som jeg kommer til å ta med meg videre i oppgaven. Jeg vil i kapittel 5 gjøre en tekstlig og diskursiv analyse, for så å diskutere denne i en bredere sosial sammenheng i kapittel 6. Begrepene interdiskursivitet og intertekstualitet er særlig sentrale i analysen av den diskursive praksis, mens spørsmål om dominans, ideologi og hegemoni belyses i sammenheng med den sosiale praksis. Med disse begrepene ønsker Fairclough å se på spørsmål om forandring. Diskurser er enten konvensjonelle eller kreative, og bidrar derfor enten til kontinuitet eller forandring. Å gjennomføre en diskursanalyse er utfordrende, og selv om Fairclough presenterer mange analytiske begreper finnes det ingen oppskrift på hvordan man som forsker skal gå frem. Særlig kan det å identifisere diskurser, ideologi, dominans og hegemoni være problematisk. Ved hjelp av både teoretiske perspektiver og ved å bruke de verktøy som den kritiske diskursanalysen gir, vil jeg i denne undersøkelsen forsøke å redegjøre for de valgene jeg har tatt, hvorfor jeg har tatt dem og hvilke konsekvenser funnene kan få.

3 Teoretiske perspektiver

Den kritiske diskursanalysen bør i følge Fairclough også bruke annen teori i analysen av den bredere sosiale praksisen som diskursiv praksis er en del av. I dette kapittelet vil jeg presentere teoretiske perspektiver som er nyttige og relevante for diskusjonen om barns oppvekstvilkår i den tette byen. Jeg vil diskutere hva en by er og presentere ulike forståelser av byen og dagens byutvikling som viser at det eksisterer ulike oppfatninger og opplevelser om hva byer er og bør være. Videre vil jeg presentere teori om, og forståelser av barndom, og si litt om grunner for å velge å leve med barn i byen. Til slutt i kapittelet vil jeg knytte de to trådene om byliv og barndom sammen og diskutere utfordringer og muligheter for tilrettelegging for en barndom i den tette byen.

3.1 Forståelser av by

Hva er en by? For de fleste virker kanskje dette spørsmålet selvsagt. Mange vil kunne enes om at en by er et område hvor mennesker, bygninger, samfunnsfunksjoner, osv. er samlet. Men en by er mer enn fysisk størrelse. Studier av det urbane kan kategoriseres og analyseres i spennet fra deskriptive studier med vekt på funksjonelle og materielle aspekter, til sosialkonstruktivistiske forståelser som vektlegger betydningen av forestillingen og fortellinger om det urbane (Lysgård & Berg 2004). Opp gjennom historien har det urbane blitt forsket på med ulikt blikk. Moderne byteori vokste frem gjennom klassiske sosiologer som Durkheim, Weber, Simmel og Tönnies, som på hver sin måte søkte forståelse for de sosiale og psykologiske konsekvenser som den industrielle revolusjon fikk for samfunnet. Deres verker handler i stor grad om det moderne samfunn, sett i kontrast til det førindustrielle samfunn. Siden den gang har byteori utviklet seg til å bli et omfattende og fragmentert felt som har forgreninger i ulike fagtradisjoner. Teorier om urbanisme er særlig relevant i denne sammenheng, da disse behandler samspillet mellom mennesker og deres omgivelser. Barns rolle og plass i byen henger tett sammen med hvilke forståelser av by og urbanitet som ligger til grunn for valg i byutviklingen.

I følge Amin og Thrift (2002) ble byen tidlig på 1900-tallet beskrevet og forstått gjennom teori om byen som en organisme. Byer ble betraktet som sosioromlige enheter med sin egen interne dynamikk. I dag anses en slik forståelse som for enkel og for lite nyansert. Teorier om det urbane reflekterer i dag en forståelse for den pluralismen og det varierte bylivet som leves

i byer. Kjente bygeografer som Manuel Castells, David Harvey, Saskia Sassen, Edward Soja, Richard Sennet, Mike Davis og Michael Dear støtter i følge Amin og Thrift opp under at et slikt ensidig syn på byen er utilstrekkelig. I stedet anerkjenner de byen som:

”... the co-presence of different classes, social groups, ethnies and cultures, the stark contrast between riches and creativity and abject poverty, and the multiple temporalities and spatialities of different urban livelihoods.” (Amin & Thrift 2002: 8)

Ifølge geografen Kirsten Simonsen (2005) må forstås som en foranderlig og ubestemt sammenheng av sosiale handlinger, sosiale prosesser og materielle ting i tid og rom. Hun vektlegger at man i en forståelse av byen må vektlegge byens mangfoldighet og hvordan byens beboere og brukere konstruerer byen sin: kroppslig, sosialt, materielt og symbolsk. Simonsen representerer en konstruktivistisk tilnærming til byer, et perspektiv som mange geografer i noe ulik grad legger til grunn for forståelser av by og urbanitet. Dette perspektivet som Simonsen representerer innebærer forståelse av byer og det urbane som sosialt konstruert. Men kanskje enda viktigere, hevder hun, handler dette om hvordan vi *forstår* byen og det bymessige, og den sosiale verden for øvrig. Viktigere enn å utvikle et teoriapparat som er en generell teori *om* byen, er det i følge Simonsen å begrepsliggjøre redskaper til å fange opp *konstruksjonen av* byen.

Det dreier seg altså ikke om én by, men om mange byer. Forsøk på å forstå det mangfoldige bylivet som leves i byer blir for eksempel lest gjennom *flanørens* perspektiv, ved å se på byens *rytmer* eller ved å undersøke hvilke effekter *urbane fotavtrykk* gir byen (Amin & Thrift 2002). Oslo forstås og oppleves ulikt av ulike grupper, på ulike steder og til ulik tid. I forhold til temaet for dette prosjektet er det verdt å gjøre oppmerksom på at de fleste teorier rundt forståelser av byer og byliv tar utgangspunkt i de voksnes perspektiv.

3.2 Fakta og myter om by og byliv

Byen *er* og må *forstås* som både materiell og immateriell (Pile 1999 i Lysgård & Berg 2004). Dette viser seg på ulike måter i byens landskap og sosiale relasjoner. Den tette byens særegne egenskaper kommer spesielt tydelig frem når byen og bylivet kontrasteres med det som ikke er tett by: forsteder og tettsteder, men særlig landsbygda. Tradisjonelt har det alltid eksistert myter om disse forskjellene. Lysgård og Berg (2004) identifiserer to dominerende bilder av byen og bygda som ”folk flest” har. I det ene settet framstilles bygda som tradisjonell og byen som moderne. Bygda er preget av et smalt vare- og tjenestetilbud, likhet, sterk sosial kontroll

og er kjedelig, mens det i byen som kontrast er et bredt vare- og tjenestetilbud, spenning, et bredt mangfold og stor takhøyde. I det andre settet med bilder har bygda og byen motsatt fortegn. Her dannes det et bilde av den idylliske bygda og den fæle byen. I bygda er det rolig, rent, trygt, pent og grønt, folk har stor sosial omsorg for hverandre og lever et sunt liv. Den fæle byen er derimot bråkete, skitten, farlig og er stygg og grå, preget av sosial isolasjon der befolkningen lever usunne liv. Slike stedsmyter blir ofte plassert i et hierarkisk forhold til hverandre, slik at ulike steder blir presentert som både forskjellige fra og bedre enn andre steder. Mytene er med på å skape stereotype oppfatninger av steder og mennesker fordi noen trekk ved stedet blir synliggjort fremfor andre (Danielsen 2006). Mytene er del av vår definisjon av oss selv og stedene vi bor, og dette skjer ofte i motsetninger mellom ”oss” og ”de andre” (Holloway & Hubbard 2001: 142).

I Norge har størsteparten av befolkningen tradisjonelt vokst opp utenfor store byer, det er først med de siste tiårs raske urbaniseringsvekst at mange barn også vokser opp i byer. Mytene knyttet til byen og bygda blir i følge Danielsen (2006) assosiert med ulike typer av barndommer. I Norge har bygda vært assosiert med en trygg og god oppvekst for barn, med mulighet for kontakt med natur og dyr, og fravær av farer som trafikk og kriminalitet, mens byen blir oppfattet som farlig, skitten trang og lite egnet for barn. Mange utbredte ideer om den gode barndommen assosierer i følge sosialantropologen Marianne Gullestad barn med natur, og en god barndom bør ideelt sett omfatte et nærmiljø med ”*ikke bare mennesker, hus og hager, men også blomster, trær, bekker, steiner og grøftekanter*” (Gullestad 2001: 23). Nærmiljøet er sentralt, og barndommen knyttes til livet utendørs, i gaten og i naturen. Stedet man kommer fra er stedet man vokste opp på, og i Norge eksisterer det noen særegne symbolske bånd mellom barndommen og oppvekststedet (Gullestad 1996 i Danielsen 2006). Hvilke konsekvenser får disse mytene for folks hverdagsliv og valg av bosted, og for deres fortellinger om steder, oppvekst og forhold til by og bygd?

3.3 Normativ geografi

Geografen Tim Cresswell har utviklet begrepet *normativ geografi*. Steder blir brukt til å konstruere hvem og hva som hører til hvor og når, og er dermed også med på å definere hvem som er oppfattet som avvikere utenfor det ”normale” samfunnet. Mennesker og deres handlinger kan være ”in place” eller ”out of place” (Cresswell 2004: 103). Denne forståelsen åpner opp for å undersøke hvordan ideer om hva som er bra, rettferdig eller passende blir formidlet gjennom steder. For eksempel kan en type romlig organisering av barndom være

legitim i en historisk periode eller på et sted, og illegitim i en annen periode og et annet sted. Når ulike grupper normative geografier kommer i konflikt med hverandre blir det tydelig hvem som har makt til å definere hvordan ting skal henge sammen (Danielsen 2006).

Man kan tenke seg at det moderne globaliserte samfunnet, med flyt av mennesker, informasjon, produkter og kapital, vanskeliggjør de nære og stedfaste relasjonene i byen. Men på tross av at våre forestillinger av livet på bygda og i byen kan virke ganske inngrodde, så vet vi at det ikke bare er på bygda man finner naboskap og nærmiljø. Geografen Jon Pløger (2002) hevder at beboere i byen alltid, som alle andre, vil tilstrebe seg å gjøre bylivet meningsfylt i forhold til sine verdier og normer. Han skisserer det han kaller tre ”bylivstypologier” som han mener kan beskrive de livsformene man har i byen, og disse knyttes til forventninger rundt det å leve i by. *Det kommunitaristiske byliv* er det forpliktende bo- og nærmiljøet, med blant annet fellesskapsbånd, tetthet og uformell sosial kontroll. Her hører barnefamilier, eldre, bevegelseshemmete og lokalpolitisk aktive hjemme. *Det funksjonelle byliv* inneholder en rekke av de kvalitetene som har stått, og stadig står, sentralt i norsk boligplanlegging og boligpolitikk. Tilrettelegging for barnefamilier og eldre, trygge nærområder med lokale tjenester og lokalt organisasjonsliv er typiske forventninger til dette bylivet, som fortrekkes av beboere som ønsker fysiske og tidsrasjonelle omgivelser. Til slutt er *det dionysiske byliv*, kjennetegnet ved blant annet høyt konsum, hedonisme og estetisk nytelse. Enslige og par uten barn er de gruppene som forbindes med dette livet (Pløger 2002). Disse bylivstypologiene setter ord på ulike livsformer vi finner i byen, det leves ulike liv hvor forskjellige grupper har ulike preferanser.

Forståelsen av at geografi er normativ kan belyses ved å sette de utbredte stedsmytene om bylivet og livet utenfor byen opp mot Pløgers bylivstypologier. Det er det dionysiske liv som er det bylivet de fleste vil forbinde med menneskene som bor i den tette byen, det er denne klassiske fortellingen om byboeren mytene er spunnet rundt. Det kommunitaristiske bylivet, og i noen grad også det funksjonelle bylivet, er på sin side det livet som i mytene knyttes til livet *utenfor* det tette byen. Hvor legitimt er det å være en familie med ønske om et kommunitaristisk byliv i områder hvor det dionysiske bylivet er mest utbredt, eller omvendt?

3.4 Forståelser av barndom

”Den byen jeg møtte da jeg var et barn, i hvert fall den delen av byen jeg kjente, var bygget stort sett, ved århundreskiftet og litt før. En tid helt uten interesse for barns behov eller lyster. I selve Victoriatiden da man hadde et syn på barn og oppdragelse som gikk ut på at barn skulle være usynlige, holde kjeft og ta av seg luen før de gikk inn i stuen og tørke av seg på beina og ikke snakke før man ble spurt.” (Børresen 2001: 14)

Odd Børresen setter her ord på en forståelse av barndom som i dag kan virke gammeldags. Men det er ikke veldig lenge siden dette var den allmenne forståelsen av barndommen. Innenfor samfunnsvitenskapen har studier av barndom i følge Jenks (2005) en relativt kort historie, men det har de senere årene blitt et område det er interesse for akademisk og politisk. Barndom har tidligere i samfunnsvitenskapen blitt sett på som et naturlig heller enn et sosialt fenomen. Gjennom debatt om identitet og ulikhet innenfor samfunnsvitenskapen i 1980- og 1990-årene har studier av barndom endret både fokus og forståelse. James og Prout (1990 i Jenks 2005) har vært viktige bidragsytere til forsøket om å etablere et nytt paradigme i vår grunnleggende tenkning om barndom, hvor de hevder man må forstå barndom som en sosial konstruksjon. Barndom må ikke forstås som kun biologisk umodenhet eller som naturlige og universelle trekk ved mennesker, men heller som strukturelle og kulturelle komponenter ved mange samfunn. Barn er ikke passive subjekter formet av sosiale strukturer og prosesser, men de er sosialt kompetente aktører i samfunnet. Denne forståelsen av barndom betyr i følge Jenks (2005) at barn og barndom altså er sosialt konstruert og må forstås kontekstuellt. Videre betyr dette at barn, som alle andre grupper er presentert gjennom ulike diskurser: ”... *the identity of children or of a particular child varies within the political context of those forms of discourse*” (Jenks 2005: 31), og at studier av barndom derfor bør gjøres med utgangspunkt i denne forståelsen.⁴

Det er altså ikke bare den generelle oppfatningen av barndom som er forandret, barns rolle i samfunnslivet har også endret seg radikalt. Som Børresen beskriver i sitatet innledningsvis, skulle barn tidligere sees men ikke høres, mens de i dag er en del av offentligheten og ses på som viktige bidragsytere til samfunnsutviklingen. Endringer i kvinnerollen har ført til en total

⁴ Selv om jeg i dette prosjektet inntar en konstruktivistisk innfallsvinkel, betyr ikke det at jeg fornektet all biologi i den forståelsen av barndom som ligger til grunn for videre analyse. Hensikten med å legge vekt på den sosiale konstruksjonen av barn og barndom er heller å rette fokuset nettopp mot de *diskursive representasjonene* som preger og påvirker vår forståelse av barndommen, og som kommer til uttrykk gjennom både tekst og handling i byutviklingen. Jeg knytter meg fortsatt til Faircloughs dialektiske forståelse av forholdet mellom det diskursive og det ikke-diskursive. Mer om dette i kapittel 6.

endring av barns hverdagsliv. Med arbeidende mødre, følger en stadig mer institusjonalisert hverdag. Nå går barna i barnehage og skolefritidsordning og begynner på skolen når de er seks år. Det ønskes og forventes i følge Gullestad (2001) deltakelse og medborgerskap, og barna må være selvstendige på nye måter. Barn er blitt samfunnsdeltakere og politiske aktører.

Samfunnsgeografien har tradisjonelt ikke hatt studier av barn i fokus, men også her har det de senere årene kommet viktige bidrag til nye studier av barndom. I følge Holloway og Valentine (2000) er det særlig innenfor tre områder samfunnsgeografer har vært opptatt av barndom. For det første i *spørsmål om sted*, hvor poenget er å se barndom som romlig og tidsmessig særegent. For det andre i *studier av hverdagens rom*, altså de hverdagslige rommene som barn lever i og hvor deres identitet og deres liv skapes og omskapes. Til slutt tar faget for seg *romlige diskurser* om barndom. Dette temaet belyser koblingen mellom barndom som en diskursiv konstruksjon og et mangfold av romlige diskurser, for eksempel diskurser om hjemmet, om gatene i byen, den rurale idyllen og om nasjonal identitet (Holloway & Valentine 2000). Det er særlig disse diskursive forståelsene av barndom og dens plass i samfunnet jeg vil ta med meg videre.

3.5 Barn og byliv: flyttemønstre og endring i preferanser

De fleste barnefamilier flytter ut av byen når barna kommer i skolealder. Det er allikevel noen som velger å bli boende med barn i den tette byen. Mytene som er knyttet til bygda og byen har i følge Danielsen (2006) de senere årene blitt utfordret fordi byen i flere og flere sammenhenger blir fremstilt som at den utfordrer barn på en positiv måte. Dette støttes av Barstad (1997) som med støtte i statistikk hevder at det over tid har skjedd en endring i folks bostedspreferanser, der preferansene er blitt noe mer urbane og det ikke lenger er livet på landsbygda som er idealet for de fleste.

Det er mange grunner til at stadig flere bosetter seg i byer, også med barn. En viktig årsak er i følge Barstad (1997) at det i dag bor mange innvandrere sentrumsnære områder, særlig i Oslo indre øst. Blant disse gruppene er konsentrasjonen særlig høy blant barn i skolealder. En annen grunn er det som i dag betegnes som en ny urban trend, hvor barnefamilier velger å bosette seg og bli boende sentrumsnært, knyttet til *gentrifisering*. Gentrifisering refererer til en prosess hvor sentrumsnære områder som tradisjonelt har vært befolket av lavstatusgrupper

blir overtatt av grupper med høyere sosial status. Prosessene bak gentrifiseringen blir forklart på ulike måter, blant annet ved at det de siste tiår har bitt dannet en ny middelklasse som knytter sin identitet til de kvalitetene byen byr på (Butler 1997).

Det å velge hvor man ønsker å bosette seg, er et viktig spørsmål for de fleste, og det kan bli enda viktigere i det man får barn. Hvor er det *best* å bo? For barna? For de voksne? For familien? Hvem man skal ta hensyn til, på hvilken måte, og hvilke kriterier man legger til grunn for dette valget, er individuelt. Samtidig er det nært knyttet til hvilken identitet man ønsker at en selv og ens familie skal ha. Identitet er i følge Castree (2004 i Danielsen 2006) ikke utelukkende et resultat av lokale erfaringer, men handler også om påvirkning utenfra. Hvilke valg man tar påvirkes altså av de forestillinger man har om de ulike valgene, i tillegg til å handle om praktiske spørsmål. Valget om å ta utdanning, skifte jobb eller oppvekstmiljø for barna er en del av en større identitetsbygging, og foreldreskap har konsekvenser for voksnes oppfatninger om et godt bosted og et godt oppvekstmiljø (Danielsen 2006). I en undersøkelse fra Stockholm hevdes det at: "*Att vara en innerstadsförälder är även en del av ens identitet, en livsstil. Ens bostadsadress talar om vem man är eller vill vara*" (Saracco & Strandlund 2007: 6). Savage et al (2005) bruker begrepet *elective belonging*. I dette ligger at mange menneskers bostedstilhørighet kan knyttes til en særegen samhörighetsetikk som eksisterer uavhengig av deres historie. Dette er antakelser om de som de beskriver at "*come today and stay tomorrow*" (Savage et al 2005: 53). Savage et al's studier har identifisert en gruppe mennesker som velger bosted etter bevisste valg knyttet til identitet og hvem man ønsker å være. En slik forklaring på menneskers bostedsvalg står i kontrast til de tradisjonelle forståelsene, hvor menneskers tilknytning til sitt eget hjemsted fører dem hjem igjen når de får barn. Dette perspektivet komplimenterer argumenter for hvorfor flere i dag velger å bosette seg i byen.

Årsaker til at flere barnefamilier velger å bosette seg i indre by er belyst gjennom intervjuer av barnefamilier. I avhandlingen *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet* undersøker Danielsen (2006) refleksjonene til det mindretallet av foreldre som lar barna vokse opp i sentrumskjernen av Bergen. Hun viser at stedsmytene, der foreldrene sammenligner sentrum av byen med bygder eller forsteder, er aktive når de forteller om sitt hverdagsliv i byen. Sentrumsnære boliger blir av Danielsens informanter skildret som både en bygd i byen og som et sted med internasjonalt mangfold. Mangfold er for mange foreldre viktig i dannelsen av byen som en attraktiv og moralsk god plass for barndom. Foreldrene kontrasterer byen med

bygda og forsteder, som blir trukket frem som skrekkvisjoner av lokalmiljø hvor alle blir presset inn i én form med anonyme og manglende fellesskap, mens sentrum blir løftet frem som en motpol til slike tendenser hvor man blant annet har mange felles møteplasser og fremmede impulser. Foreldrene ønsker at barna skal være trygge, og presenterer et gjennomsliktig og nært nabolag som ramme for oppveksten til barna – i byen. I tillegg til at de kan utfolde seg fysisk, tilbyr byen et møte med sosial og kulturell ulikhet som foreldrene mener er utviklende for barna.

Schmidt og Halvorsen Thorén (2001) har i studien *Bebyggelsestyper og bokvaliteter i by* også satt fokus på blant annet barnefamiliers opplevelse av å bo i den tette byen. I tre case, ett i Bergen og to i Oslo, har de gjort intervjuer av beboere med barn. Generelt trakk informantene frem tre viktige bokvaliteter i beskrivelsen av sitt bomiljø: For det første vekta de en enklere hverdag. Barnefamilier har ofte en komplisert kabal som skal gå opp i hverdagen, og dette forenkles ved å bo i byen. For det andre var informantene opptatt av grønne utearealer, lys og luft, noe som understøtter det at men ikke ønsker å gi avkall på tradisjonelle bokvaliteter selv om man bor i byen. Til sist ble trygghet, familie og det gode naboskap trukket frem. I følge informantene er ikke gode naboskap nødvendigvis vennskapskontakt og tette sosiale bånd, men at man vet hvem som hører til i gården, at man bryr seg, at man har noen møtesteder og gjerne også noen felles anliggender. I følge Danielsen har barndom i byen ”... *vakse fram som ei legitim forteljing om den gode barndommen, som konkurrerer med barndom på bygda*” (Danielsen 2006: 264). Disse alternative fortellingene er motdiskurser til de tradisjonelle norske diskursene om den gode barndommen. I følge studien til Schmidt og Halvorsen Thorén (2001) ser beboerne positivt på det å bo med barn i byen, men noen utfordringer poengteres også.

Utfordringer ved å bo i byen

I følge Butler (1997) kan det å få barn være en grunn til å bli boende i indre by, men det kan også være en grunn til å flytte ut. For familier med to inntekter og en travel hverdag kan lokalisering nær sentrum være en fordel. Det nye hverdagslivet er for mange byboere kjennetegnet ved at begge foreldrene er i arbeid, man har flere familiekonstellasjoner enn tidligere og de aller fleste barn er i barnehage eller skolefritidsordning. Samtidig kan den fysiske boligstrukturen og miljøet i indre by være lite tilpasset barn og barns liv. Barn trenger beskyttelse og forutsigbarhet, og samtidig stimulanser og utfoldelsesmuligheter (Isdahl m fl. 2004). Det er i følge en masteroppgave skrevet av Karoline Berg (2002) to viktige

kontekstuelle forhold for barnefamiliers stabilitet eller mobilitet når det er snakk om bostedsvalg. Det første er planlegging og politikk, og det andre er knyttet til ulike egenskaper ved individene og husholdningene. Kommunale myndigheter kan påvirke barnefamiliers handlingsmuligheter gjennom ulike tiltak, for eksempel ved å tilrettelegge for barnevennlige boliger og utemiljøer. Samtidig vil individuelle forutsetninger som betinges av livsstil, ressurser og mulighetsoppfatninger bestemme hvordan man forholder seg til de reelle handlingsmulighetene.

Det største problemet er manglende plass i boligen. Og de største problemene storbyene har for barnefamilier er generelt knyttet til bostandard og ulike sider ved bolig- og nærmiljø. En treroms leilighet ble regnet som en egnet familiebolig etter krigen mens den i dag regnet som egnet for en enkelt beboer (Havnen 2006), og i den tette byen finnes det få store leiligheter. Generelt trekkes også lite friområder, trafikk, støy og forurensning i bomiljøet, færre sosiale kontakter i nærmiljøet og mer kriminalitet og utrygghet opp som problematiske sider ved storbyen for mange. Særlig gjelder dette grupper som ikke er knyttet til arbeidslivet og derfor tilbringer mye tid i nærmiljøet (Barstad 1997). Barn er en slik gruppe, for det er tid igjen etter at dagen i barnehage, skole og skolefritidsordning er over. Men det er ikke bare i den tette byen at forutsetningene for barndommen er forandret. I følge Gullestad (2001) bryter den nye barndommen mange lever i dag med det nasjonale bildet av friluftsliv, fri lek og kjærlighet til naturen. Barnas stadig økende institusjonaliserte hverdag, økende bruk av tv og data, og minkende fritid til fri lek er også faktorer som innvirker på dagens barndom. Men det er i den tette byen hvor leilighetene er mindre, utearealene knappere og grøntarealene befinner seg på andre siden av trafikkerte gater, at dette gir særlige utfordringer for barna. Og mange barnefamilier velger av ulike grunner å flytte ut av den tette byen.

3.6 Tilrettelegging for en barndom i byen

I følge Barstad (1997) vet man ikke så mye om konsekvensene av aldersmessig segregering i byen. Men både direkte og indirekte er det i følge ham en tendens til at sterk aldersmessig segregasjon kan ha uheldige virkninger for levekårene i byen. Hansen (1989 i Barstad 1997) legger vekt på at svært få barn i et geografisk område kan være uheldig for det sosiale kontaktmønsteret, da barna i større grad enn voksne bruker utemiljøet og skaper et levende lokalmiljø og muligheter for kontakt mellom voksne. Studien til Schmidt og Halvorsen Thorén (2001) trekker også fram at barnefamilier skaper stabilitet og trygghet fordi de i større

grad blir boende eller er til stede i bomiljøet. Det er naturlig at beboere som bare blir boende i et område i kortere tid ikke investerer særlig mye i å bygge opp et velfungerende lokalmiljø, og unge voksne med et dionysisk byliv er ofte flyktige beboere i den tette byen (Pløger 2002). Det å velge å bli boende i byen med barn er nært knyttet til foreldrenes valg og ønsker. Mange hevder at man må skape lokalsamfunn og nærmiljø som foreldrene ønsker å fortsette å bo i, dersom barnefamiliene skal bli boende i byen.

Jeg vil igjen sitere Børresen og hans beskrivelse av sin oppvekst i indre Oslo på 1940-tallet: *”Byplanmessig var min by helt uten interesse for barn. Men: jeg oppdaget at byen gjemte eventyrlige, merkverdige ting og merkverdige mennesker og jeg oppdaget at byen ga mulighet for nervepirrende naturopplevelser”* (Børresen 2001: 16). Det er disse alternative måtene å forstå og tenke på barndom i byen som blir stadig viktigere i forskning på barndom. Blant annet er *Children’s Geographies* et område innenfor geografien som studerer stedene og rommene i barns liv. Hensikten med dette perspektivet er å komme vekk fra en ontologisk forståelse som ofte setter barn i kontrast til det å være voksen, og med det overfører et hierarkisk og lite forstående blikk på studier av barn. I stedet skal barn og barndom studeres nedenfra. Det legges vekt på at å se på ulikheter som forskjellige steder innehar er fruktbart for å forstå barnas bruk av steder, og at det er nødvendig å se hvilke romlige forestillinger som finnes i diskurser om barndom (Holloway & Valentine 2000). Et barn kan oppleve byen annerledes enn en voksen, som Wilhjelm her illustrerer:

”... ”skogen” som voksne ville ha kalt for en ustelt hage eller en bortgjemt grønn flekk, gavlen uten vinduer med de beste egenskapene for ballspill som de voksne ville omtale som uvennlig eller asfalten som kan brukes til alt med to, tre, fire eller åtte små hjul. Så trist og øde vil voksne si.” (Wilhjelm 2001: 81)

I det følgende vil jeg først vise at mange påpeker at det i dagens samfunn ikke nødvendigvis er så enkelt å skulle planlegge for byer hvor alle grupper er inkludert. Jeg vil også avslutningsvis presentere en samfunnsdebatt om barn i by som i dag er aktuell, hvor forskjellige aktører representerer ulike forståelser av en barndom i den tette byen.

3.7 Ulike aktører og ulike interesser

De politiske, økonomiske og kulturelle forutsetningene som byer fungerer under i dag har bidratt til at det er blitt skrevet en del kritisk teori om byers utvikling. Endringer i forhold som styresett, beslutningsmyndighet og verdigrunnlag har endret premissene for byenes fysiske utvikling, men påvirker også sosiale sider, som ulike gruppers livsbetingelser. Det har

internasjonalt de siste tiårene pågått en viktig diskusjon om hvordan man i stedet kan forstå og planlegge for ”forskjellighetenes by” (Pløger 2002: 208).

Forskjellighetenes by

Geografen Don Mitchell (2003) har i sine arbeider fokusert mye på det offentlige rom og dets rolle i byen, i forhold til innbyggernes rett til å bruke og å uttrykke seg i offentligheten. Mitchell legger vekt på forskjellige grupper og individers *rett* til å gjøre sine ønsker og behov kjent i offentligheten og til å representere seg selv som legitime fordringshavere av offentlige avgjørelser overfor andre eller overfor staten. En slik logikk krever ifølge Mitchell aksept for en nesten universell og positiv rett til representasjon. Her spiller offentlige rom i følge Mitchell en viktig rolle for at ulike grupper skal kunne representere seg selv. Ifølge Mitchell er det i dag vanskelig å oppnå en offentlig inkluderende sfære fordi det er private kapitalinteresser som kontrollerer det offentlige rom. Sharon Zukin (2005) er også en viktig representant for dette perspektivet. Hun har studert forholdet mellom politikk, kultur og marked i byutviklingen. Med dette som utgangspunkt har hun vist hvordan byrom innehar en maktdimensjon da det kan henvende seg til ulike grupper i samfunnet. Hun hevder at byenes økonomi og verdiskapingsmønster har endret seg i retning finans, underholdning, turisme og kommunikasjonsindustri.

Jeg anser bidragene til Mitchell og Zukin som relevante i diskusjonen om barndom i tett by fordi de tar parti for de svake gruppene i byen. Barn er viktige brukere av offentlige og halvoffentlige rom i byen, og deres plass i bybildet påvirkes av den byutviklingen vi ser i dag. Man kan anta at en byutvikling som ivaretar barns behov, kan være i konflikt med de holdningene som ligger til grunn for en markedsstyrt og privatisert byutvikling. En studie av barn i Hausmannsområdet i Oslo indre by, viste at nærområdene i liten grad ivaretok barnas behov for gode offentlige områder. I stedet var Kjøpesenteret Oslo City imidlertid en magnet på barna så fort de blir store nok til å forlate bakgården. Studien viser at Oslo City har en langt mer offensiv holdning til barn og unge enn noe offentlige rom i Hausmannsområdet (Voss Gabrielsen m.fl. 2004). Hvilke tilbud barna gis i sitt nærmiljø kan antas å påvirkes av hvilke aktører som styrer byutviklingen. Studien er et godt eksempel på hvordan steder i byen med kommersiell interesse ivaretas, mens nærmiljøet har lite å by på for barna som bor der.

En aktuell samfunnsdebatt

Diskusjonen om barns oppvekstvilkår i tette delene av byer i Norge er i dag pågående. Ulike stemmer gir gjennom forskningsrapporter, utredninger og avisartikler sine synspunkt på hva situasjonen er og hvordan den bør løses. Debatten om barn i by er kompleks, og forskjellige aktører legger vekt på ulike sider av temaet. Aktørene i debatten kan grovt sett deles i to grupper som representerer ulike oppfatninger om disse temaene, og hvor meningene til tider er svært konfliktfylte.

Den ene siden i debatten representeres av aktører som forskningsinstitusjoner og enkeltforskere, private stiftelser og noen enkeltaktører. Aktørene argumenterer for at det er behov for bedre bomiljøer generelt for alle beboere i byen, og da spesielt for barna. Debatten har med jevne mellomrom kommet opp i media. Det argumenteres for at det må bygges gode familieleiligheter til en overkommelig pris, med gode utearealer for barna. Boligene må ha tilgang til grøntarealer, og det trengs strengere trafikkregulering i de tette delene av byen⁵. Selv om debatten til tider har fått store overskrifter i media de senere årene, er det flere som innenfor ulike felt har tatt byens barn i forsvar i lengre tid. Det finnes i Norden nettverk av blant annet arkitekter, landskapsarkitekter, miljøpsykologer og ulike forskere som har talt barnas sak i mange år. Kritikken er sterk også i andre norske byer, blant annet har Guttu og Schmidt (2008) i en studie fra Trondheim, Bergen, Stavanger og Kristiansand nylig påpekt for dårlige forhold i nye boligprosjekter også i disse byene.

På den andre siden i debatten finner vi aktører som primært representeres av eiendomsutviklere og boligutbyggere. I denne siden av debatten inntas et annet perspektiv på til byutvikling og byplanlegging. Her argumenteres det for at man i den tette byen ikke trenger å tilrettelegge for barnefamilier fordi dette er en gruppe som i liten grad representerer beboere i disse delene av byen, og at barnefamilier, er et segment av befolkningen som egentlig ikke ønsker å bo i den tette byen. Informasjonssjef i utbyggerselskapet OBOS Åge Pettersen uttalte på en konferanse nylig at Obos ser verdien av en indre by der det også bor barnefamilier. Men: ”... vi møter en virkelighet, vi ser en etterspørsel, vi ser hva det koster å bygge og vi vet hva det koster å kjøpe ...”⁶. En rapport som ble bestilt av en gruppe utbyggere, som blant annet rettet søkelys mot barnefamiliers etterspørsel av boliger i indre by,

⁵ http://www.norskform.no/default.asp?V_ITEM_ID=3388

⁶ Pettersen, Å. 2008. *Etterspør barnefamilier boliger i indre by?* Foredrag på konferansen Barn+by=sant, Norsk Form. 30. oktober 2008.

konkluderte med at: *”profesjonelle utbyggere styrer etter lønnsomhetskrav”* og at det i dag er *”... lav etterspørsel eller betalingsvilje for store leiligheter i indre by, men stor etterspørsel og betalingsvilje for små leiligheter ...”* (Econ Pöyry 2008: 19-20). Det tas i denne siden av debatten altså utgangspunkt i markedets etterspørsel etter boliger, og boligutbygging og infrastruktur i sentrumsområdene utvikles etter den etterspørselen som finnes.

3.8 Teoretisk felt

I Faircloughs kritiske diskursanalyse trengs annen sosial teori i analysen av den bredere sosiale praksis. I dette kapittelet har jeg diskutert ulike teoretiske forståelser som er sentrale for denne oppgavens problemstilling. Mange hevder i dag at byer må forstås med utgangspunkt i at de er mangfoldige, det handler ikke om én by men mange byer som forstås og brukes ulikt av ulike grupper. Det knyttes noen myter til livet i byen som ofte kontrasteres med livet på bygda. Mytene knyttes også til ulike typer av barndommer, og i Norge har man tradisjonelt ansett mulighetene for den beste barndommen utenfor byen. Allikevel leveres det ulike former for byliv i den tette byen, hvor også noen barnefamilier forsøker å finne sin plass. Det er ulike grunner til at stadig flere velger å bli boende i byen med barn. Påvirkende er blant annet en økende gentrifisering, og spørsmål om identitet som innebærer nye former for tilknytning til steder. Det er når folks ulike normative geografier kommer i konflikt med hverandre at det blir tydelig hvem som har makt til å definere hvordan ting skal henge sammen. I dagens byer hevder flere at private og kommersielle interesser har fått så stor makt i defineringen av det offentlige rom, at svakere grupper har vanskelig med å hevde sine rettigheter i det offentlige rom. Barn er en svak gruppe i samfunnet, og det pågår i dag en debatt om hvorvidt det også bør tilrettelegges for barn og barnefamilier i de tette delene av Oslo. Vår forståelse av barndom er kontekstuell, og er forankret i kulturelle og politiske diskursive konstruksjoner.

4 Oslo indre by

Før jeg presenterer de empiriske funnene fra analysen av de politiske styringsdokumentene, vil jeg kort beskrive noen sider ved Oslo. Jeg har valgt å rette søkelyset mot Oslo, og underveis i teksten i oppgaven referer jeg til *byen* og *den tette byen*. Disse begrepene relateres ikke direkte til ett konkret geografisk område i Oslo, men knyttes til de særlig tettbygde sentrumsnære områdene i *Oslo indre by*. Oslo indre by defineres som bydelene Gamle Oslo, Grünerløkka, Sagene, St. Hanshaugen, Frogner og Sentrum. Det bygges stadig nye boliger i Oslo indre by, og befolkningssammensetningen har endret seg mye de siste tiårene, særlig i de østlige bydelene i indre by: Gamle Oslo, Grünerløkka og Sagene. På slutten av 80-årene snudde en mangeårig tendens til befolkningsnedgang i sentrumskjernen. Særlig i Gamle Oslo fant det sted en stor befolkningsøkning. At befolkningstallet i bykjernene øker, er en del av en internasjonal tendens, hvor en reurbanisering blant annet kan knyttes til gentrifisering (Barstad 1997).

”De unge voksne” har økt i antall i Oslo, og dette er den gruppen som i størst grad ønsker å bo sentrumsnært. I følge Barstad (1997) bidrar en sterk segregasjon av denne gruppen til liten stabilitet i bosettingen og økende flytteaktivitet inn og ut av bydelene, fordi mange unge voksne er midlertidig bosatt i indre by i påvente av å bli ferdig med utdanning eller å få barn og danne familie. Derfor er indre by i større grad enn andre deler av byen preget av flyktige korttidsbeboere, som bor i området midlertidig før de skal videre til noe mer permanent et annet sted. Selv om det bor få barn i disse områdene, er Oslo indre by i følge en studie av Barstad (1997) langt fra barnetomt. Prosentandelen barn er lav, men *antallet* barn er relativt høyt. I følge Barstad var det i 1997 nesten like mange barn under syv år i de seks sentrumsbydelene i Oslo som i Drammen og Kristiansand til sammen.

Statistisk årbok for Oslo (Oslo kommune 2007) viser at aldersgruppen 0-5 år i 2007 utgjorde 8,1 % av befolkningen i Oslo som helhet mens aldersgruppen 6-12 år utgjorde 7,1 %. For indre by gis et noe annet bilde. Her utgjorde aldersgruppen 0-5 år 6,9 %, mens aldersgruppen 6-12 år i disse delene av byen utgjorde 3,9 % av befolkningen. Dette viser at prosentandelen barn minker når barna kommer i skolealder, og at det er de små barna som er den største gruppen i disse bydelene. Statistikk viser også at barnebefolkningen i Oslo har økt mer enn befolkningen som helhet de siste 17 årene. De neste 18 årene forventes det en lavere

prosentmessig økning for alle, både barnebefolkningen og hele befolkningen sett under ett. Barn i alderen 6-12 år er færre i antall enn barn i alderen 0-5 år. Viktig i denne sammenheng er at de eldste barna totalt sett faktisk er den gruppen som både har hatt størst prosentvis befolkningsvekst, og forventes å få størst prosentvis vekst i fremtiden, sammenlignet med den yngste aldersgruppen. Det finnes ikke befolkningsframskrivninger gjort på bydelsnivå etter alder, men på bakgrunn av barnebefolkningen har steget generelt i byen de seneste årene, og fortsatt forventer vekst, er det grunn til å tro at barnebefolkningen vil øke også i Oslo indre by i årene som kommer.

5 Barn i by i styringsdokumentene

I dette kapitlet vil jeg analysere de politiske styringsdokumentene som ligger til grunn for denne undersøkelsen, og beskrive de diskursene jeg har identifisert. Det metodologiske utgangspunktet er som kjent diskursanalyse. Jeg vil derfor i det følgende trekke på diskursanalytiske begreper i de analysene jeg gjør av datamaterialet. *Diskursordenen* i denne analysen, barndom i den tette byen, har vært førende for min lesning av dokumentene. *Den kommunikative begivenheten* er det som står skrevet i de utvalgte politiske styringsdokumentene for Oslo om barndom i den tette byen. Alle kommunikative begivenheter består i følge Fairclough av tekst, diskursiv praksis og sosial praksis. I dette kapitlet gjør jeg en analyse av tekst og diskursiv praksis. Den sosiale praksis drøftes i kapittel 6.

I de politiske styringsdokumentene jeg analyserer her, kommuniseres mål og strategier gjennom spesifikke språklige iscenesatte betydningsrammer. Det vil si at disse tekstene representerer uttrykte virkelighetsfortolkninger, ulike representasjoner av virkeligheten. Jeg har identifisert flere diskurser i styringsdokumentene som er relevante for diskursordenen. Disse har jeg sortert under det jeg har kalt ”økonomiske og materielle diskurser” og ”sosiokulturelle diskurser”. Disse diskursene representerer ulike forståelser av forhold som er viktige i spørsmål om barndom i den tette byen. Jeg vil presisere at denne grovsorteringen i to hovedkategorier er et analytisk skille, basert på min lesning og fortolkning av tekstene. Jeg har i det følgende identifisert hvordan de ulike diskursene tillegger sentrale begreper ulikt meningsinnhold, og at de ulike forståelsene interdiskursivt trekker på andre diskurser. Først vil jeg si noe om den nære intertekstuelle forbindelsen mellom de politiske styringsdokumentene.

5.1 Tekstene står ikke for seg selv

Intertekstualitet referer til historiens innvirkning på en tekst og på tekstens innvirkning på historien, fordi teksten trekker på tidligere tekster og dermed bidrar til historisk utvikling og forandring (Jørgensen & Phillips 1999). De politiske styringsdokumentene som analyseres i denne undersøkelsen, er ledd i ulike *intertekstuelle kjeder* hvor de bygger på tidligere tekster og er premissgivere for kommende tekster. Kommuneplanene og stortingsmeldingene er på hver sin måte skrevet etter visse maler, og de nyeste dokumentene inkorporerer elementer fra tidligere planer og meldinger. Både kommuneplaner og stortingsmeldinger ligger til grunn for

andre politiske dokumenter, som for eksempel kommunedelplaner og stortingsproposisjoner, og er sånn sett ledd i omfattende intertekstuelle kjeder. Fairclough ser på intertekstualitet som et uttrykk for både stabilitet og ustabilitet, kontinuitet og forandring. I kapittel 6 kommer jeg tilbake til hvilke konsekvenser den høye graden av intertekstualitet i de politiske styringsdokumentene kan gi.

Før jeg går konkret inn i analysen av tekst og diskursiv praksis i styringsdokumentene, vil jeg si noe om hvem som er aktørene i disse kommunikative handlingene. *Tekstforfatterne* for kommuneplanene representerer byrådet i Oslo kommune. For stortingsmeldingene er det tidligere og nåværende regjeringer som representerer det som står i tekstene. *Tekstmottakerne* for kommuneplanene er primært de ulike utøvende organ i Oslo kommune: bystyret, bystyrets komiteer og bydelene. Fordi Oslo kommune også har fylkeskommunale oppgaver, skal kommuneplaner også være retningsgivende for statlig virksomhet i kommunen⁷. Stortinget er den primære mottakeren av stortingsmeldingene. Stortingsmeldingene sier noe om Regjeringens overordnede mål og strategier for de ulike temaene meldingene befatter seg med, og departementer, direktorater, etater og tilsyn er videre ansvarlige for utførelsen av disse. Politiske styringsdokumenter er ikke nødvendigvis lett tilgjengelige dokumenter for vilkårlige representanter for samfunnet ellers. Selv om de er offentliggjort, kan man anta at få aktører i det sivile samfunn forholder seg aktivt til disse dokumentene. Allikevel kan man også regne med at budskapet i disse dokumentene vil mottas og videreformidles av visse deler av samfunnet, som for eksempel næringsliv, forskningsinstitusjoner og media. Potensielle mottakere av for eksempel politiske tekster beskrives av Fairclough (1992) som de som er direkte adressert; de som ikke er direkte adressert men man kan anta et er en del av mottakerne; og de som ikke er en del av de offisielle tilhørerne, men som faktisk også kan motta teksten. Derfor er dette viktige tekster for samfunnslivet, både som intertekstuell forbundet med andre politiske tekster, og mest sannsynlig også for tekster og handlinger i det sivile samfunn.

På grunn av en sterk grad av intertekstualitet står ikke tekstforfatterne fritt i utforming av tekstene, faste maler og standarder følges. Videre må innholdet og budskapet i tekstene stemme overens med budskapet i andre politiske dokumenter som styringsdokumentene står i forhold til. Den høye graden av intertekstualitet gir lite muligheter for språklig og

⁷ <http://www.byrådsavdeling-for-finans-og-utvikling.oslo.kommune.no/kommuneplan/article120899-4332.html>

innholdsmessig kreativitet, og gjør tekstene relativt like både i form og innhold. I tillegg til at høy grad av intertekstualitet gir mulighet for lite kreativ språkbruk, er også dokumentene tregt foranderlige fordi de utvikles over lang tid. Kommuneplan 2008 ble for eksempel første gang lagt ut til offentlig ettersyn i mars 2007, og endelig utgave ble vedtatt av Oslo bystyre i juni 2008⁸. *Hovedstadsmeldingen* er derimot et resultat av en innstilling fra 2003/2004 hvor stortingset ba regjeringen om å legge frem en hovedstadmelding. Meldingen ble først offentliggjort i juni 2007⁹.

5.2 Tekstene knyttes til andre diskurser

I analysen av den diskursive praksis i Faircloughs modell av kommunikative handlinger, er hvordan tekstforfatterne trekker på allerede eksisterende diskurser for å skape en tekst, og hvordan tekstmottakerne også bruker eksisterende diskurser i bruken og fortolkningen av teksten sentralt (Jørgensen & Phillips 1999). I dette arbeidet konsentrerer jeg meg om det første, hvordan tekstene produseres. Spesielt viktig for Fairclough er det å se på hvordan tekstene knyttes til andre diskurser, det han kaller interdiskursivitet. I mitt datamateriale har jeg identifisert ulik grad av interdiskursivitet, i tillegg til at diskursene jeg har identifisert i diskursordenen trekker på hverandre. Hvilken betydning og hvilke konsekvenser en stor grad av interdiskursivitet i de politiske styringsdokumentene får blir drøftet i kapittel 6.

5.3 Barndom i den tette byen

Generelt er spørsmål knyttet til diskursordenen barndom i den tette byen lite til stede i alle dokumentene. I stortingsmeldingene *Hovedstadsmeldingen* og *Storbymeldingen*, som er meldinger om bypolitiske spørsmål, er spørsmål om barn nevnt i noen få sammenhenger. I *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom*, som er den meldingen som helt spesifikt tar opp spørsmål knyttet til barn, er tilsvarende bypolitiske spørsmål så vidt berørt. Og noen beskrivelse av en barndom i den tette byen er ikke tilstede i dette dokumentet. I kapittelet som knyttes spesifikt til storby i meldingen er kun spørsmål om ungdom diskutert, under tittelen ”*Ungdomssatsing i distriktene og i større byer*”¹⁰. Også i kommuneplanene er den barndommen som leves i den tette byen et relativt usynlig tema. Mål knyttet til å sikre barn en trygg oppvekst, handler kun om å avdekke barn og unges eventuelle behov for særskilte tjenester og om forebyggende arbeid. Dette er viktige spørsmål som gjelder *alle barn*, både i

⁸ Oslo kommune 2008

⁹ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007

¹⁰ Barne- og familiedepartementet 2002-2002: 201

og utenfor de tette delene av byen, men spørsmål knyttet til en barndom i den tette byen er lite direkte adressert.

'Barn og unge' er et nodalpunkt i diskursene som kommer til syne i styringsdokumentene, da det er et privilegert tegn som de andre tegnene ordnes rundt og får betydning i forhold til. Men 'barn og unge' er også en flytende betegner, fordi det er et tegn som er åpent for ulikt meningsinnhold. Gjennomgående viser bruk av tegnet 'barn og unge' til de *unge* heller enn til *barna*. Spørsmål knyttet til barn og unges muligheter eller utfordringer i byen går nesten uten unntak over i å ta opp spørsmål knyttet til ungdom. Det handler om de utfordringene som ungdom i byen møter, med kriminalitet, gjenger og mulige forbyggende rammer som gjennomgående tema.

I alle dokumentene er barn og unge ofte nevnt i forbindelse med de ulike institusjonene de er tilknyttet. Dette viser at en "institusjonsdiskurs" er svært fremtredende i dokumentene, der barnas hverdag beskrives gjennom deres liv i institusjoner som barnehage, skole, fritidsordning og organiserte fritidsaktiviteter. Institusjonsdiskursen er gjennomgripende også i kapitler som man på grunn av tittelen kunne anta at handler om noe mer. I kapitlet "*Barn, skole og storbymiljø*" i Hovedstadsmeldingen presiseres det at "*omsorg, trygghet, kultur, fritid og idrett er viktig når barnas by skal planlegges*"¹¹. Men kapitlet omhandler nesten ikke noe om barndom utover den institusjonaliserte delen av barns liv. Barnas hverdag utenfor institusjonene er generelt lite tatt opp i styringsdokumentene.

Et annen diskurs som er fremtredende i alle dokumentene en "medvirkningsdiskurs", hvor det legges vekt på at det ønskes medvirkning og deltakelse fra barn og unge. I Kommuneplan 2008 legges vekt på at involvering fra befolkningen ses på som positive og viktige bidrag, og at Oslo skal være en by som gir barn og unge mulighet til å delta i samfunnsutviklingen. Kommuneplanen har et eget mål om medvirkning i visjonen for Oslo, der det konstateres at barn og unge utgjør en stor del av befolkningen og at de er: "... ivrige brukere av kommunens tjenestetilbud, men har mindre innflytelse enn andre på utforming av tilbud som gis. Kommunen må sikre at deres stemmer blir hørt"¹². Barn skal betraktes som en ressurs og det er viktig å få dem med i saker som berører dem.

¹¹ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 66

¹² Oslo kommune 2008: 42

I tillegg til 'barn og unge' er 'by' også et nodalpunkt i diskursene knyttet til diskursordenen. Men 'by' og 'den tette byen' er også flytende betegnere. De ulike diskursene tillegger disse tegnene ulike egenskaper. I denne sammenheng tillegges byen ulike forutsetninger for barndom og deres oppvekstvilkår gjennom ulike diskursive konstruksjoner av 'by' og 'den tette byen'. Barn og barndom knyttes sjelden til by i styringsdokumentene. I Oslo som helhet bor det mange barn, og dokumentene tar høyde for at det bor barn også i den tette byen. Det legges i alle dokumentene vekt på at byen skal være et godt sted å vokse opp. Men det konstateres også at barnefamilier flytter ut av den tette byen, som her i Hovedstadsmeldingen: *"Barnefamilier eller folk i en etableringssituasjon søker til områder med familieboliger og trygge bomiljøer i drabantbyene"*¹³. Det antydes imidlertid at flere velger å bli boende i indre by i dag, i Kommuneplan 2008 sies det at:

"Tradisjonelt har mange barnefamilier valgt å flytte ut av byens sentrum og indre by når barna begynner på skolen. Ved tilrettelegging for bilfrie områder, gatetun, miljøgater og lekeparker samtidig med oppussing og rehabilitering av boligene i sentrumsområder, blir disse områdene i økende grad betraktet som gode oppvekstområder for barn og ungdom."¹⁴

Det hevdes også i Kommuneplan 2004 at det er ønskelig med flere barnefamilier i den tette byen: *"Skjevheter i befolkningsstrukturen påvirker kommunens inntektsgrunnlag, og det er derfor en utfordring for kommunen å legge til rette for at også småbarnsfamilier kan bli boende i Oslo"*¹⁵. Et mål for regjeringens storbypolitikk har vært å *"... gi alle likeverdige muligheter til å leve det gode liv i storbyen gjennom sosial og økonomisk velferd og en hverdag i trygghet ..."*¹⁶. Her trekkes det på en "velferdsdiskurs" rettet mot alle medlemmene av befolkningen i byen. Denne må antas å også rette seg mot barna, men velferdsdiskursen knyttes aldri til barns oppvekst i byen utover spørsmål knyttet til institusjoner og de barna med særskilte sosiale behov.

5.4 Sosiokulturelle diskurser

Beskrivelser knyttet til tegnene 'barn' og 'by' i de politiske styringsdokumentene gjenspeiler ulike representasjoner av virkeligheten, ulike diskurser, og tegnene ses altså på som flytende betegnere i denne analysen. De vilkårene Oslo gir for en barndom i den tette byen presenteres i styringsdokumentene gjennom det jeg har kalt for "sosiokulturelle diskurser". De

¹³ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 58

¹⁴ Oslo kommune 2008: 11

¹⁵ Oslo Kommune 2004: 19

¹⁶ Kommunal- og regionaldepartementet 2002-2003: 7

sosiokulturelle diskursene gjenspeiler hvilke visjoner som finnes for Oslo i dokumentene – de som ikke er knyttet til byens materielle egenskaper, men heller til de immaterielle verdiene som man ønsker at byen skal representere for menneskene i byen.

I de sosiokulturelle diskursene representeres byen og det særskilt urbane som spennende og utviklende forhold for de som bor i byen: *”Flere identifiserer seg med de kulturelle og sosiale kvaliteter som man forbinder med tette bymiljøer. I storbyene har man større mulighet til å velge hvilke nettverk man ønsker å være en del av”*¹⁷. Dette er egenskaper knyttet til storbyer, og ’storby’ er et viktig element i diskursene om barndom i den tette byen i Oslo. I de sosiokulturelle diskursene gir storbyen Oslo individuelle muligheter og det er lett å finne sin plass i storbysamfunnet. Diskursen om Oslo som storby er sentral: *”... Storbyen gjør det mulig å komme tett på mange ulike mennesker og bli bombardert med inntrykk ...”*¹⁸. Som jeg senere vil vise er ”storbydiskursen” også sentral i de økonomiske og materielle diskursene, og tegnet ’storby’ er således en flytende betegner som de ulike diskursene prøver å fylle med innhold. Disse sosiokulturelle forståelsene av Oslo som storby er mest fremtredende i stortingsmeldingene.

Samtidig som de sosiokulturelle diskursene trekker på en storbydiskurs, inkluderes også mikroperspektivet i den tette byen i disse diskursene. Oslo er en by hvor man også ønsker at menneskene skal leve gode hverdagsliv. Gjennom beskrivelser som i Kommuneplan 2004: *”Oslo skal være en by der det er godt å vokse opp og hvor barns og unges behov settes i sentrum for videreutvikling av byen som et flerkulturelt samfunn”*¹⁹, knyttes barn og unge til en generell velferdsdiskurs. Den sosiokulturelle forståelsen av Oslo som storby trekker noen steder på en ”hverdagslivsdiskurs”, hvor god livskvalitet og oppvekst anses som viktig og ønskelig for befolkningen.

Et gjennomgående begrep i alle dokumentene koblet til de sosiokulturelle diskursene er tegnet ’mangfold’. Det trekkes i forskjellige sammenhenger på en ”mangfoldsdiskurs”, hvor mangfold i denne sammenheng kan sies å være en flytende betegner. I styringsdokumentene legges det stor vekt på storbyen som mangfoldig: *”Oslo skal være romslig og tolerant overfor*

¹⁷ Kommunal- og regionaldepartementet 2002-2003: 39

¹⁸ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 119

¹⁹ Oslo kommune 2004: 6

mangfoldet av kulturer og livsuttrykk”²⁰. I alle dokumentene blir et mangfoldig bysamfunn ansett som positivt for byen. Dette gjenspeiles gjennom sitater som dette: *”At det er et stort mangfold innad i bydelene, er et stort gode for samfunnet*”²¹. Mangfoldsdiskursen trekker særlig på en *”flerkulturell diskurs*”. I Hovedstadsmeldingen hevdes det at mangfold og kulturell variasjon *”... er viktige kvaliteter i verdens storbyer og i Oslo*”²². Mangfoldsdiskursen knyttes her sammen med storbydiskursen, hvor mangfold anses som en positiv egenskap ved Oslo.

Det er den flerkulturelle diskursen som stort sett knyttes til mangfoldsbegrepet, men mangfold knyttes noen steder også til barn spesielt. Samtidig som det i alle styringsdokumentene konstateres at barnefamilier flytter ut av den tette byen, så hevdes det blant annet i Kommuneplan 2004 også at: *”Oslo er en god by å vokse opp i for de aller fleste barn og unge*”²³. I Storbymeldingen hevdes det at:

”Nyere forskning viser at barn har mange fordeler av å vokse opp i et mangfoldig bymiljø. Å leve med andre og måtte samarbeide med mennesker som er annerledes enn deg selv, gir viktig lærdom. Du får en kompetanse som er viktig for å møte livet og ikke minst det moderne arbeidslivets krav.”²⁴

Dette sitatet viser at ønsket om et mangfoldig bymiljø knyttes til kvaliteter som er med på å definere en god barndom. Mangfoldsdiskursen trekker her på en alternativ diskurs om barndom. Denne forståelsen av barndom kan sies å bryte med den tradisjonelle norske diskursen om barndom som oftest trekkes frem, og som jeg har presentert tidligere i oppgaven.

En annen fremtredende sosiokulturell diskurs er en *”trygghetsdiskurs*”. Det legges i alle styringsdokumentene stor vekt trygghet, som her i Kommuneplan 2008: *”Oslo skal være en trygg by med god livskvalitet for innbyggerne*”²⁵. Herunder ønsker man at sentrum av byen og byrom i den tette byen *”... bør utvikles slik at de framstår som levende, attraktive og trygge områder*”²⁶. Barn og unge trekkes i trygghetsdiskursen frem som en gruppe med spesielle behov i byen. Men på samme måte som ’barn og unge’ generelt i dokumentene ofte ender med å omhandle ungdom, handler også trygghetsdiskursen mest om ungdom og utfordringer knyttet

²⁰ Oslo kommune 2004: 6

²¹ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 110

²² Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 31

²³ Oslo kommune 2004: 24

²⁴ Kommunal- og regionaldepartementet 2002-2003: 129

²⁵ Oslo kommune 2008: 33

²⁶ Oslo kommune 2004: 30

til kriminalitet, rus og forebyggende arbeid.

En ”nærmiljødiskurs” med spørsmål knyttet til gode nabolag og nærmiljøer er en siste diskurs jeg har identifisert innenfor de sosiokulturelle diskursene. ’Nærmiljø’ er også en flytende betegnelse som tillegges ulikt innhold i ulike sammenhenger. I de sosiokulturelle diskursene om barn i den tette byen knyttes begrepet for eksempel til en velferdsdiskurs. Det legges også vekt på hva gode nærmiljø gir, som her i Kommuneplan 2008: ”... utvikling av levende og livskraftige nærmiljøer er et viktig bidrag til et godt bomiljø for byens innbyggere”²⁷. Det knyttes en felles identitet til det stedet man bor, som det her hevdes i Hovedstadsmeldingen:

”... de som lever og bor i Oslo er bærere av identitet og kultur ... Mange har en identitet knyttet til lokalmiljøet og stedet der de bor, men byens omgivelser, de fysiske kulturminnene og kunst og kultur som er skapt i byen, gir bidrag til en felles identitet”²⁸.

5.5 Økonomiske og materielle diskurser

I tillegg til de sosiokulturelle diskursene, har jeg identifisert et sett av representasjoner knyttet til diskursordenen, som jeg kaller ”økonomiske og materielle diskurser”. I de økonomiske og materielle diskursene knyttes mål og strategier for Oslo gjennom fakta og kvantitative størrelser, og med fysiske og økonomiske termer. Her tillegges storbyer, og da spesielt Oslo som hovedstad, en viktig rolle for verdiskaping og hele landets utvikling, og byen ”... må løse oppgaver og problemer som følger av vekst knyttet til infrastruktur, boligtilbud, arealbruk, miljø, levekår, m.v.”²⁹. På den ene siden kan de økonomiske og materielle diskursene sies å komplimentere de sosiokulturelle diskursene. Styringsdokumentene ville vært ufullstendige dersom de kun belyste den ene typen diskurser. Samtidig står meningsinnholdet i de økonomiske og materielle diskursene i noen sammenhenger i sterk kontrast til de sosiokulturelle diskursene. Kontrastene kommer til syne gjennom at de ulike diskursene tillegger de momentene, som i denne analysen har rolle som flytende betegnere, ulikt meningsinnhold.

Nodalpunktet ’barn og unge’ er generelt lite eksplisitt til stede i de økonomiske og materielle diskursene. Det er heller ’by’ som er det nodalpunktet som de fleste andre tegnene ordnes rundt og får betydning i forhold til. Gjennom det meningsinnholdet som tillegges de begreper og

²⁷ Oslo kommune 2008: 35

²⁸ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 31

²⁹ Kommunal- og regionaldepartementet 2002-2003: 7

tema jeg har definert som viktige for en oppvekst i de tette byen, og ved å se på hvilke andre diskurser de økonomiske og materielle diskursene trekker på, belyses allikevel ulike perspektiver som er viktige premisser for en barndom i den tette byen.

Storbydiskursen er gjennomgripende i styringsdokumentene. Særlig i kommuneplanene er Oslo som storby fremtredende, men også i stortingsmeldingene er det tydelig at Oslo bys potensial som internasjonal storby er viktig. Gjennom storbydiskursen gis de flytende betegnerne 'by' og 'den tette byen' særegne egenskaper. Oslo som hovedstad og senter i Osloregionen spiller en nasjonal rolle, og: *"... i denne forstand er ikke Oslo bare til for sine innbyggere og sitt eget næringsliv, men også som motor for landet for øvrig."*³⁰ Oslo tillegges altså en viktig funksjon både nasjonalt og internasjonalt. I diskursen er spørsmål om økonomisk vekst sentralt. Diskursene tillegger de flytende betegnerne 'storby' og 'den tette byen' annet meningsinnhold enn det som er tilfelle i de sosiokulturelle diskursene. Dette er fordi tegnene interdiskursivt knyttes til andre diskurser.

En "internasjonal diskurs" kobles til et fokus på næringslivet i Oslo, og dokumentene legger vekt på at det er svært viktig for Oslo *"... å ha et konkurransedyktig og variert næringsliv"*³¹. Sentralt i diskursen om Oslo som storby er også en forståelse av forholdet mellom offentlige og private aktører. Private aktører anses som ønskelige og sentrale å samarbeide med, for å blant annet utvikle gode nærmiljøer:

"Utviklingen av levende og livskraftige nærmiljøer er et viktig bidrag til et godt bomiljø for byens innbyggere ... Samarbeid mellom private aktører og kommunen er ønskelig, og det finnes gode eksempler på at det kan utløses store ressurser i form av gode ideer, arbeidsinnsats og investeringer med svært gode og synlige resultater for byens innbyggere, besøkende og næringsdrivende."³²

Her knyttes nærmiljødiskursen til spørsmål om privatisering. Den flytende betegneren 'nærmiljø' brukes her i en ny sammenheng og får nytt meningsinnhold. Storbydiskursen legger også vekt på Oslo som et kulturelt sentrum: *"Et kvalitativt godt og mangfoldig tilbud innen kultur og idrett bidrar til å gjøre byen attraktiv for næringslivet, som bosteds- og besøksmål og skaper trivsel og økt vekst"*³³. Her ser vi at det igjen trekkes på en mangfoldsdiskurs, hvor mangfold knyttes til idrett og kultur. Dette bekrefter tegnet

³⁰ Oslo kommune 2008: 29

³¹ Oslo kommune 2008: 8

³² Oslo kommune 2008: 35

³³ Oslo kommune 2008: 33

'mangfold' som en viktig flytende betegnelse i diskursene knyttet til nodalpunktet 'by'.

Som denne gjennomgangen av de viktigste diskursene knyttet til diskursordenen i denne analysen viser, er forhold i diskursene direkte knyttet til barndom i den tette byen fraværende. Jeg har allikevel valgt å trekke frem disse sidene av de økonomiske og materielle diskursene, fordi de får så stor oppmerksomhet i styringsdokumentene. Disse representasjonene av byen legger viktige premisser for barns oppvekst i den tette byen, og vil bli drøftet i kapittel 6.

I den neste diskursen jeg vil trekke frem er barnas konkrete oppvekst mer direkte adressert i styringsdokumentene. Jeg har identifisert en diskurs jeg har kalt "fortetningsdiskursen", som tar for seg utfordringer i byutvikling og byplanlegging knyttet til at Oslo er en by i vekst: *"Byen vokser nå raskt, og det er en utfordring å finne plass til alle nye innbyggere og bevare byens kvaliteter som bl.a. er nærhet til fjorden og Marka, grønne områder, parker og åpne byrom"*³⁴. Denne diskursen kommer spesielt godt til uttrykk i kommuneplanene. I fortetningsdiskursen ses økt boligbygging kombinert med krav til friområder som de mest sentrale utfordringene. Flere boliger gir behov for økt infrastruktur: *"I en situasjon med fortetting av byggesonen, er de mindre, nære friområdene utsatt for et utbyggingspress, i tillegg til at det er økt behov for uteareal for lek og opphold"*³⁵. Utfordringer knyttet til barns bruk av byen er altså aktuelle i denne diskursen. Diskursen er nært knyttet til flere av de andre sentrale diskursene det trekkes på i de økonomiske og materielle diskursene.

I forbindelse med den økte boligutbyggingen er spørsmål knyttet til boligstørrelse og leilighetsfordeling sentrale i de økonomiske og materielle diskursene. Generelt ønskes det, som her i Kommuneplan 2008, at *"befolkningen må kunne tilbys varierte boliger og bomiljøer med kvalitet i alle deler av byen"*³⁶. I dette ligger det videre et politisk ønske om at barnefamilier skal kunne bli boende i Oslo indre by:

*"Eksisterende boligmasse bør suppleres med alternative boligtilbud som gjør det mulig å bli boende i eget nærområde i ulike faser av livet. En for sterk konsentrasjon av små boliger i indre by vil føre til lite variasjon i boligtilbudet og i befolkningens alderssammensetning. Muligheten for boligkarriere innen egen bydel vil på denne måten reduseres. Det er viktig å legge til rette for større boliger tilpasset barnefamilier i sentrale byområder."*³⁷

³⁴ Oslo kommune 2008: 28

³⁵ Oslo kommune 2004: 17

³⁶ Oslo kommune 2004: 30

³⁷ Oslo kommune 2008: 43

Her kan man trekke ønsket om variert boligbygging inn i en mangfoldsdiskurs, hvor den flytende betegneren 'mangfold' gis nytt innhold. Sentralt i forhold til fortetningsdiskursen er også spørsmål om nabolag og miljø. I følge Hovedstadsmeldingen er det "... *et mål å bevare grønne lunger og utvikle sammenhengende grønne områder*"³⁸, og styringsdokumentene er generelt opptatt av at boligutbygging og fortetting skal kombineres med god utvikling av de tilhørende nærmiljøene. Her trekkes det igjen på en nærmiljødiskurs, og igjen knyttes det nytt meningsinnhold til den flytende betegneren 'nærmiljø', der det fokuseres på materielle forhold.

Fortetningsdiskursen tar for seg utfordringer knyttet til livet i storbyen, og den flytende betegneren 'storby' trekkes inn sammen med miljøspørsmål. I Storbymeldingen hevdes det at mange opplever problemer knyttet til trafikkbelastning og forurensning som påtrengende: "*Høye boutgifter og miljøbelastninger som stor trafikk, avstander, forurensning og mangel på grøntområder reduserer livskvaliteten for mange innbyggere*"³⁹. For de minst mobile gruppene i samfunnet får disse belastningene størst konsekvenser, her omtalt i Oppekst- og levekår for barn og ungdom:

"Barn leker overalt hvor de ferdes. De leker på vei til og fra skolen, fritidsaktivitetene og vennene. Det er derfor ikke nok å tilrettelegge boområdene, også veier, plasser, parker og institusjoner og områdene omkring må oppfattes som deler av barns lekemiljø. Trafikk er spesielt hindrende for lek, samtidig som trafikk kan være direkte livsfarlig for små barn. I tillegg kan støy og forurensninger være uheldige elementer for barns helse når de leker på slike områder."⁴⁰

Gjennom dette sitatet knyttes storbydiskursen og miljødiskursen konkret til spørsmål om barns oppvekstvilkår i den tette byen. Det trekkes på en hverdagslivsdiskurs i forståelsen av barns bruk av byen, og nærmiljødiskursen er premiss for de utfordringene som nevnes. Sitatet er ganske utypisk for styringsdokumentene, da det er et av få som knytter det hverdagslige livet for barn i byen til de utfordringer Oslo som storby byr på.

5.6 Empiriske funn

Det er flere diskurser som er sentrale i spørsmål om barndom i den tette byen i de politiske styringsdokumentene, og tekstene er interdiskursivt nært knyttet til ulike diskurser. Jeg har i dette kapittelet gjennomgått datamaterialet, og analytisk sortert de ulike diskursene i "sosiokulturelle diskurser" og "økonomiske og materielle diskurser". Mange av de begrepene

³⁸ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 13

³⁹ Kommunal- og regionaldepartementet 2002-2003: 31

⁴⁰ Barne- og familiedepartementet 2001-2002: 86

som er sentrale i denne undersøkelsen gis ulikt meningsinnhold i disse ulike diskursive representasjonene. De økonomiske og materielle diskursene er de som er mest synlige i dokumentene når sentrale begreper omtales. Generelt har jeg vist at spørsmål knyttet til barndom i den tette byen er lite til stede i alle dokumentene. Samtidig ønskes det både på statlig og kommunalt nivå at Oslo skal være en mangfoldig by, hvor også barnefamilier ønsker å bo og hvor det er godt å vokse opp. Det ønskes også at barn skal involveres i byutviklingen gjennom deltagelse og medvirkning. Generelt omtales barn stort sett under fellesbetegnelsen 'barn og unge', men temaene som knyttes til disse gruppene ender ofte opp med å kun omhandle ungdom og utfordringer knyttet til denne gruppen. Barna er ivaretatt i dokumentene gjennom de institusjonene de er tilknyttet, men hverdagslivet og nærmiljøet for de barna som bor i den tette byen er i svært liten grad omtalt. En dominerende diskurs i dokumentene er diskursen om Oslo som storby. Denne vektlegger på mange måter helt andre sider av byen og bylivet enn de som er sentrale for barns oppvekst, og en diskurs som vektlegger nærmiljøet i byen kommer i skyggen av denne. De politiske styringsdokumentene er nært intertekstuellet forbundet med hverandre og andre tekster.

6 Aktører, ansvar og premisser

I foregående kapittel presenterte jeg funnene fra en tekstlig og diskursiv analyse av de politiske styringsdokumentene som utgjør mitt datamateriale. Jeg identifiserte sentrale diskurser og begreper som tillegges ulikt innhold i de ulike diskursene. Jeg viste også at de politiske styringsdokumentene i stor grad knytter begreper som er viktige i spørsmål om barndom i den tette byen interdiskursivt til andre diskurser. I dette kapittelet vil jeg løfte blikket fra den tekstlige analysen og forsøke å sette diskursene inn i den sosiale praksis, som er den tredje dimensjonen i Faircloughs analytiske modell av kommunikative begivenheter. Jeg vil diskutere diskursene i lys av begrepene dominans, ideologi og hegemoni. Hvilke aktører har *ansvaret* for å styre byutviklingen og hvem har *myndighet* til styre premissene for byutviklingen? Disse spørsmålene er viktige fordi tekster påvirker og påvirkes av samfunnet for øvrig:

”Texts have variable outcomes of an extra-discursive as well as a discursive sort. Some texts lead to wars or to the destruction of nuclear weapons; other to people losing or gaining jobs; other again change people’s attitudes, beliefs or practises.”
(Fairclough 1992: 79)

Fairclough påpeker her at tekster kan gi større eller mindre konsekvenser. Hva som karakteriserer Oslo i fremtiden med hensyn på hvordan den tette byen er tilrettelagt for barn, blir påvirket av hvilke diskurser som er dominerende i politiske spørsmål knyttet til barns oppvekstvilkår.

6.1 Statlige og kommunale myndigheters rolle i byutviklingen

Hensikten med stortingsmeldinger er å redegjøre for regjeringens politikk innenfor ulike områder. Spørsmål om barn i by og barns oppvekst i den tette byen er nært knyttet til utvikling av gode bymiljø og lokalsamfunn. Men i følge de stortingsmeldingene, som i denne undersøkelsen er gjenstand for analyse, er det primært lokale myndigheter som har ansvar for disse aspektene i byutviklingen. Allikevel er staten ansvarlig for noen av de sidene av byen som er viktige for barn og unge. Bygging av barnehager og skoler er for eksempel viktige statlige oppgaver, men ansvaret for drift og hvilket tilbud som gis ligger allikevel hos kommunene: ”Regjeringens tiltak for full barnehagedekning og kunnskapsløftet i skolen gir

*drahjelp til kommunene som har ansvar for å gi barn og unge et godt tilbud*⁴¹. Konkrete oppgaver knyttet til ”... voksende kommunale tjenesteoppgaver og til sosial, miljømessig og fysisk byutvikling”⁴² som kommer med veksten i hovedstadsregionen, er viktige forutsetninger for en oppvekst i byen. Disse utfordringene blir i stortingsmeldingene definert som ”... store kommunale utfordringer”⁴³. I Hovedstadsmeldingen beskrives kommunenes ansvarsområder godt:

”Kommunene har ansvar for å legge til rette for utvikling av gode lokalsamfunn, lokale fellesskapsløsninger og gode tjenester for innbyggerne. Kommunene har innenfor loven og egne økonomiske rammer stor frihet som samfunnsutviklere, og står i en sterk posisjon til å samarbeide med andre om lokale utviklingsprosesser.”⁴⁴

Det er altså spesielt på kommunalt nivå at spørsmål som berører barns oppvekstvilkår må forankres. Allikevel gir ikke kommuneplanene inntrykk av å kunne følge opp dette ansvaret. Både i Kommuneplan 2004 og den nylig vedtatte Kommuneplan 2008 legges det vekt på kommunens begrensede muligheter til å styre byutviklingen:

”Kommunens viktigste oppgaver er å sørge for tjenester til befolkningen og tilrettelegge rammene for utviklingen av bysamfunnet. Mens kommunen fullt ut kan planlegge egen virksomhet, er det klare begrensninger i kommunens muligheter for å styre utviklingen i byen gjennom planlegging. Utviklingen bestemmes i stor grad av andre drivkrefter enn kommunens virkemidler. Kommunens planprosess kan imidlertid klargjøre hva som er viktige drivkrefter og identifisere områder som skal prioriteres særskilt, gi rammer for byutviklingen og sette mål for kommunens samhandling med andre.”⁴⁵

Kommunens myndighet strekker seg i følge dette sitatet ikke lenger enn til å sette rammene for byutviklingen. Og kommunene har stor frihet til selv å organisere mål og strategier i planene. Hvem har da ansvar, makt og myndighet til å regulere og styre byutviklingen? Som jeg har vist har ulike aktører sterke meninger om hvilke utfordringer som finnes i Oslo i dag og aktørene har forskjellige interesser. En viktig drivkraft bak Faircloughs kritiske diskursanalyse er blant annet å stille spørsmål om den demokratiske språkbruken mellom offentlige og private organisasjoner virkelig er demokratisk (Halskov Jensen 2008). Ved å fokusere på ulike konkurrerende diskurser innenfor samme område vil man kunne undersøke om den ene eller den andre diskursen er dominerende, hvor det eventuelt er kamp om forskjellige diskurser, og hvilke selvfølgeligheter diskursene innenfor en diskursorden deler

⁴¹ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 12

⁴² Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 23

⁴³ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 23

⁴⁴ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 108

⁴⁵ Oslo kommune 2008: 3

(Jørgensen & Phillips 1999). I det følgende vil jeg gå nærmere inn på de diskursene jeg mener de politiske styringsdokumentene trekker på i mål og strategier som er viktige for barns oppvekst i den tette byen. Er diskursene forankret ideologisk og hvilke grupper ivaretas av de ulike diskursene?

6.2 En oppvekst med gress mellom tærne

Som vist i kapittel 3 er den tradisjonelle diskursive forståelsene av barndom og oppvekst utfordret. Stadig flere tar til ordet for at man må tilrettelegge for en oppvekst også i den tette byen. I følge Voss Gabrielsen og Isdahl (2005) kommer barn kommer uansett hvor trangt og smått man bygger, og barn knytter seg til strøket der de bor. I en kronikk fra 2007 hevder arkitekt og forsker Karin Høyland at barns oppvekstvilkår ikke avhenger av ”... om det er tett eller spredt, by eller land, men om hvordan vi legger til rette for et fritt barneliv gjennom de fysiske omgivelsene”⁴⁶. Jeg forstår Høylands utsagn som at ideologiske formeninger om hvor barn *bør* vokse opp *bør* være underordnede spørsmålet om hvordan de faktisk vokser opp på ulike steder. Arkitekt og forsker Hanne Wilhjem hevder også at dette er et spørsmål som ikke *bør* være normativt. Hun uttalte på en konferanse nylig at: ”*Hvorfor barn i byen? Dette er ikke et så viktig spørsmål. Det er barn i byen, derfor er dette viktig*”⁴⁷. Dette synspunktet utfordrer tradisjonelle forståelser av den gode barndommen. Men disse diskursene er tungt forankret i ideologiske spørsmål. Dette gjenspeiles, som jeg vil vise, også i styringsdokumentene.

Som redegjort for tidligere i oppgaven er den viktigste hensikten med Faircloughs kritiske diskursanalyse å undersøke muligheter for forandring. Forandring henger nært sammen med begrepene makt, ideologi og hegemoni. I følge Fairclough må diskurser forstås ideologisk og politisk. Finnes det i de politiske styringsdokumentene diskurser om barndom i den tette byen som på en kreativ måte bidrar til endring, eller er diskursene konvensjonelle og dermed med på å reproducere samfunnsstrukturer? Og er noen diskurser så ideologisk forankret at de er blitt hegemoniske og dermed oppfattes som naturlige?

Diskursene er forankret i våre forståelser av verden og er derfor vanskelige å identifisere. Å skulle identifisere diskurser er dessuten ikke uproblematisk. Det er et spørsmål om fortolkning

⁴⁶ Høyland, K. 2007. *Er fortetting nødvendigvis en motsetning til barnevennlig byutvikling?* I Adresseavisen. 7. november 2007.

⁴⁷ Wilhjem, H. 2008. *Barns opplevelse og bruk av byen*. Foredrag på konferansen Barn+by=sant, Norsk Form. 31. oktober 2008.

hvor det ikke finnes noen firkantede og enkle løsninger. Dette gjelder i følge Halskov Jensen (2008) alle kvalitative tilnærminger, men blir særlig vesentlig i Faircloughs teori fordi han med den kritiske diskursanalysen ikke bare ønsker å fortelle en god historie, men ønsker å kunne dokumentere og analysere uttømmende. Det er også svært utfordrende å drøfte spørsmål om ideologi og hegemoni. Hegemoni kan oppstå hvis en representasjon er så lite utfordret i diskursen at den fremstår som "naturlig". Hegemoni handler ikke bare om dominans, hegemoniske diskurser utfordres og kan endres. I en diskursanalyse er det derfor interessant å lete etter ting vi kanskje tar for gitt, hvordan noen utsagn blir akseptert som sanne og andre ikke.

De mytene vi har om livet på bygda og i byen har lang historie. Det knyttes ulike normative forståelser av barndom til de forskjellige stedene. Den hegemoniske diskursen i Norge er at barn har best av boforhold preget av lys, luft, fysisk aktivitet og god plass, og forholdet til naturen er viktig (Gullestad 2001). Dette er kvaliteter som er vanskelig oppnåelig i tette deler av byen. I styringsmeldingene støttes det opp under den ideologiske forståelsen av en god barndom, som her i Hovedstadsmeldingen hvor det konstateres at:

"Tross nye urbane trender med økt interesse for å bo sentrumsnært, er den norske preferansen for å bo i grønne omgivelser også tydelig i Oslo. Å flytte ut fra sentrum er en klar tendens blant barnefamilier, selv om befolkningen med barn er økende i indre by."⁴⁸

Jeg antyder at forståelsen av hva som definerer rammene for en god barndom kan anses som hegemonisk i Norge. Men å si at forståelsen er hegemonisk, er ikke det samme som å si at dette er de eneste rammene som finnes for å gi en god barndom. Den tradisjonelle diskursen om barndom utfordres på ulike måter av alternative diskursive konstruksjoner. Diskursene utfordres ved at flere velger å bosette seg med barn i den tette byen, og gjennom den øvrige samfunnsdebatten som pågår i dag. Disse aktørene utfordrer den ene dikotomien i mytene om by og land, som Lysgård og Berg (2004) hevder er vanlige hos folk flest, hvor byen anses som skitten og utrygg mens bygda er ren og trygg. De alternative diskursene trekker i stedet frem den andre dikotomien av forholdet mellom by og land, hvor byen fremstilles som spennende og mangfoldig, med stor takhøyde, mens bygda fremstilles som kjedelig og med sterk sosial kontroll. Dette ser vi tydelig gjennom det informantene i Danielsens (2006) studie vektlegger som noen av grunnene til at de velger å bo i byen med barn. Og i disse alternative fortellingene legges disse sidene ved byen frem som viktige også for *barnas hverdag* i byen.

⁴⁸ Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 110

Dette viser at det har skjedd en endring i forståelsen av hva noen grupper definerer som premisser for en god barndom.

De alternative forståelsene er det Fairclough kaller *kreative diskurser*, som er sentrale i spørsmål om forandring. De alternative perspektivene av barndom bryter med noen grunnleggende ideologiske dimensjoner ved den forståelsen av barndom som er hegemonisk i Norge. Allikevel er det viktig å påpeke at disse perspektivene ikke utfordrer alle sidene ved den tradisjonelle forståelsen. De ulike barndomsdiskursene har mange fellestrekk, som å vektlegge lys, luft og plass, som viktige premisser for barns oppvekst. Men de alternative perspektivene utfordrer den hegemoniske forståelsen av at disse premissene kun er oppnåelige *utenfor* byen. Det er for eksempel også mulig å oppnå gode nærmiljø og nabolag *i* byen, samtidig som byen gir noe annet i tillegg, som ikke bygda kan tilby. De alternative perspektivene knytter nytt meningsinnhold til forståelsen av by og byliv. I dette perspektivet pekes det på at en by trenger barnefamilier for å være mangfoldig (Voss Gabrielsen & Isdahl 2005), og at byen kan være utfordrende på en positiv måte for barna (Danielsen 2006).

Selv om de politiske styringsdokumentene støtter opp under den hegemoniske diskursen av barndom, kan det også i de politiske styringsdokumentene kan det spores tegn til utfordring diskursene. Gjennom et par sitater, gjengitt i kapittel 5, vises det også til positive sider ved det å vokse opp i et mangfoldig bymiljø. Allikevel er denne diskursen et klart unntak i en ellers tradisjonell diskurs i dokumentene. Det er de tradisjonelle forståelsene om barndom som i størst grad synliggjøres, mens de kreative diskursene i liten grad er til stede.

Det kan fortolkes som tegn på forandring at den hegemoniske diskursen om barndom også politisk utfordres, selv om det gjøres i liten grad. Men hegemoniske diskurser er tregt foranderlige. Idealet om barndom er dypt forankret i kulturelle og diskursive representasjoner, og i samfunnslivet for øvrig. Sæter⁴⁹ har på en forelesning presentert et godt bilde på diskursenes forankring i samfunnet. Tenk om vi i Norge en dag vedtok å oppheve fenomenet barndom etter for eksempel fylte syv år. Når et barn er fylt syv betraktes det på lik linje med voksne, og må derfor også bidra i familien og samfunnet for øvrig som resten av familien. En slik endring fungerer kun som et tankeeksperiment i norsk kontekst. Våre tradisjonelle idealer for hva som definerer en god barndom er så dypt forankret i institusjoner og samfunnsliv at

⁴⁹ Sæter, E. 2008. *Konstruksjonsstrategier. Diskursive tilnærminger*. Forelesning i emnet Tenkning og metodologi i samfunnsgeografi 12. september 2008.

tanken ikke en gang vil streife oss. Poenget med å trekke frem dette eksempelet er å sette på spissen hvor forankret diskursive representasjoner er i kulturelle og historiske prosesser. I samfunn i andre deler av verden lever det mennesker i en helt annen virkelighet enn vi gjør, hvor eksempelet over ikke kun er et tankeeksperiment og hvor noe begrep om en barndom som den vi har i Norge ikke finnes. Barndom er altså i stor grad et sosialt og kulturelt fenomen. Jeg har vist at synet på barndom i Norge heller ikke er konstant, Børresen (2001) beskriver sin barndom i etterkrigstiden hvor barn skulle synes men ikke høres, mens barn i dag er ansett som viktige samfunnsdeltakere og politiske aktører.

6.3 Barna i byen er lite omtalt

Jeg har til nå diskutert de forståelsene av barndom som jeg har identifisert i dokumentene. I det følgende vil jeg diskutere at de barna som lever i byen er svært lite til stede i de politiske styringsdokumentene. Statistikk for Oslo indre by viser at den største gruppen barn som faktisk bor i den tette byen, er de minste barna. Statistikken viser samtidig en sterk befolkningsvekst i indre by, og det er grunn til å anta at også hele barnebefolkningen kommer til å øke i antall. Det er få steder i styringsdokumentene hvor spørsmål som er relevante for en barndom i den tette byen, tas direkte opp. Jeg har vist at begrepet 'barn' er en flytende betegner i dokumentene, et tegn som i særlig grad er åpent for ulikt meningsinnhold. For det første omtales barn i de fleste sammenhenger i sammenheng med ungdom, som 'barn og unge'. Dette er svært viktig i denne sammenheng, og spørsmål om barn og unge handler i stor grad kun om spørsmål relatert til ungdom. For det andre viser det seg ofte at sentrale begreper i dokumentene man burde anta omfattet spørsmål om barn, i stedet interdiskursivt trekker på andre diskurser og dermed tillegges et ganske annet meningsinnhold. Mest oppsiktsvekkende er det at *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom* ikke tar opp spørsmål om barn i storbyer, og heller ikke spørsmål om barndom i den tette byen. Dette er også et viktig funn i forhold til oppgavens problemstilling.

Hvor stor innflytelse en diskurs får over andre diskurser, og hvordan den setter spor i samfunnet, handler blant annet om grad av dominans. En diskurs vil ifølge Neumann (2001) inneholde en dominerende representasjon og en eller flere alternative diskurser. Jeg har gjennom analyse av tekstenes diskursive praksiser kommet frem til at kommuneplanene og stortingsmeldingene trekker på mange av de samme diskursene knyttet til diskursordenen barndom i den tette byen. Men de ulike diskursene vektet noe ulikt i dokumentene, og noen

diskurser er generelt mer dominerende enn andre. Igjen vil jeg understreke at det ikke er problemfritt å hevde at en diskurs er dominerende. I denne oppgaven knytter jeg spørsmål om dominans til hvordan ulike diskurser om barn i den tette byen synliggjøres i de ulike dokumentene, og til hvilke aktører som representerer ulike diskursive forståelser.

Jeg har vist at begrepene 'by', 'den tette byen' og 'storby' er flytende betegnelser i styringsdokumentene. Måten disse begrepene brukes på synliggjør at det er de økonomiske og materielle forståelsene av begrepene som er dominerende. De sosiokulturelle diskursene knytter også mening til disse begrepene, men kan ikke sies å være like fremtredende i dokumentene som de økonomiske og materielle forståelsene. Det meningsinnholdet som gis diskursene er viktige premissleverandører for forståelsen av hvilke sider av byen og det bymessige som bør fokuseres på i byutviklingen, og er dermed sentrale i spørsmål knyttet til barns oppvekstvilkår i byen. Denne dominansen gjelder både kommuneplanene og stortingsmeldingene. Det kan allikevel se ut som om stortingsmeldingene i noe større grad enn kommuneplanene også ivaretar sosiokulturelle forståelser av byen og bylivet i storbyen Oslo. Som diskutert tidligere har statlige og kommunale myndigheter ulikt ansvar og makt når det gjelder byutviklingen i Oslo. Jeg antar at dette gjenspeiles i hvordan de ulike dokumentene vektlegger ulike diskurser i forståelsen av hva Oslo er og for hvem. Dette her nok også sammenheng med at kommuneplanene skal materialiseres i fysiske planer, og at det derfor står andre fagdiskurser bak disse tekstene.

I det følgende vil jeg diskutere ulike de forståelser av Oslo som by og det bylivet som leves i byen. Som Pløger (2002) hevder er det et dionysisk byliv som i størst grad leves i den tette byen. Voss Gabrielsen og Isdahl (2005) hevder at det virker som om én spesiell oppfatning av urbanitet, der noen gruppers livsstil defineres som mer urban enn andres, dominerer mediebilde og forbruksmønster. Er det da også dette bylivet det tilrettelegges for i styringsdokumentene? Jeg vil se på hvordan diskursene om Oslo som nærmiljø og Oslo som storby kan forstås i sammenheng med det analytiske skillet mellom sosiokulturelle og økonomiske og materielle diskurser. Hvordan disse diskursene oppnår dominans og relateres til hverandre, sier noe om hvilken by man ønsker at Oslo skal være, for hvilke grupper, og på hvem sine premisser.

6.4 To sentrale forståelser av Oslo

Begrepene 'nærmiljø' og 'storby' er flytende betegner og gis ulikt innhold i ulike diskurser, som på mange måter kan sies å stå i kontrast til hverandre. I styringsdokumentene legges det vekt på at Oslo skal være tilgjengelig for mennesker av alle kategorier. Dette er et klart mål når både fysiske og sosiale spørsmål om for eksempel fortetting, boligbygging, nabolag og mangfold, både på kommunalt og statlig nivå, tas opp. Men det kan stilles spørsmål ved hvorvidt dette ønsket om mangfoldig sammensatte bysamfunn er i overensstemmelse med de diskursive representasjonene av Oslo som by som foreligger i dokumentene. I følge Berg og Lysgård (2004) spenner studier av det urbane fra deskriptive studier med vekt på funksjonelle og materielle aspekter, til sosialkonstruktivistiske forståelser som vektlegger betydningen av forestillinger og fortellinger om det urbane. Skillet mellom "økonomiske og materielle diskurser" og "sosiokulturelle diskurser" gjenspeiler til en viss grad dette spennet. Mange geografer anerkjenner at en forståelse av byen bør ivareta forståelsen av at det ikke dreier seg om én by, men om mange byer. Byen er til for ulike aktører, dette gjenspeiles i styringsdokumentene i de to diskursene om Oslo som nærmiljø og Oslo som storby.

Byen som nærmiljø

For å virkelig forstå byer bør man, som Simonsen (2005) poengterer, vektlegge forståelser av byers mangfoldighet og av hvordan byens beboere og brukere konstruerer byen sin. Sosiokulturelle representasjoner av begrepet 'nærmiljø' kan sies å til en viss grad ivareta en slik forståelse av Oslo by. Blant annet gjennom mål og strategier knyttet til trygghet og god velferd for byens beboere, anses gode nærmiljø som viktige premissleverandører for et godt liv i byen. Tradisjonelt har det gode nærmiljøet og tette naboskap blitt knyttet til livet på bygda, men det er som Pløger (2002) hevder ikke bare på bygda man finner gode dette. For å skape gode bysamfunn for befolkningen, er det viktig at det tilrettelegges for gode nærmiljøer, både fysisk og sosialt. Barnas tilstedeværelse er i denne sammenheng viktig for å få dette til, da de i følge Hansen (1989 i Barstad 1997) skaper et mer levende lokalmiljø og større muligheter for kontakt mellom voksne. Muligheter for gode nærmiljø i byen henger altså nært sammen med hvilke beboergrupper som bor i et område, og er knyttet til spørsmål om identitet.

I de politiske styringsdokumentene knyttes spørsmål om nærmiljø til identitet, og det anses som et viktig mål å oppnå gode nærmiljø for innbyggerne i byen. Dette henger nært sammen

med det politiske ønsket om mangfoldige bysamfunn hvor alle grupper av befolkningen er representert. Jeg har imidlertid kun ett sted i de analyserte tekstene, i stortingsmeldingen *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*, funnet et sitat som underbygger spørsmål om nærmiljø og knytter det til nettopp slike hverdagslivsdiskurser, en forståelse av det livet som leves i byen, som jeg har vist at er viktige for beboerne i byen. Forståelsen av nærmiljø knyttes ellers styringsdokumentene i liten grad til de sosiale og immaterielle sidene ved bylivet, men trekker i størst grad heller på økonomiske og materielle diskurser. Jeg mener ikke med dette å si at de fysiske sidene ved nærmiljøet *ikke* er viktige spørsmål for barns oppvekstvilkår i den tette byen. Spørsmål om blant annet boligens størrelse, uterom, miljø, trafikk og grøntområder er absolutt svært relevante i denne diskusjonen, særlig i forbindelse med en fortetningsdiskurs. Som jeg har vist i kapittel 3 er økonomiske og materielle forhold svært viktige i refleksjonene til barnefamiliene som er intervjuet av Danielsen (2006) og Schmidt og Halvorsen Thorén (2001). Gode utearealer, lys og luft er noen av de kvalitetene som vektlegges. Men diskursenes dominans betyr imidlertid at de viktigste spørsmålene i denne sammenheng kan sies innebære en svak forståelse av den dimensjonen som ivaretas av de sosiokulturelle representasjonene. For det Pile (1999 i Lysgård & Berg 2004) kaller de immaterielle sidene ved byen, som erfaringer av mangfold, trygghet og godt naboskap, legges stor vekt på av informantene i undersøkelsene.

I følge Pløger (2002) har by- og boligpolitikken historisk sett vært forankret i slike forestillinger, hvor økonomiske og materielle forståelser har dominert. Han kritiserer bruk av kun økonomiske faktorer i beskrivelsen av et boligområdets sosiale karakteristik, da dette ikke sier noe om:

”... hverdagslivet, livsverdenen eller de kollektive betydningsskemaer som former nærmiljøet. Og endelig kan det godt være det er belejliget at typologisere boligområdene etter det byggede miljøes fysiskarkitektoniske former, men det kan ikke sige noget om det liv som leves der.” (Pløger 2002: 208)

Diskusjonen av hvor sentrale spørsmål om nærmiljø, både i fysisk og sosial forstand, kan også diskuteres i lys av den institusjonsdiskurs som jeg har identifisert at er svært dominerende når spørsmål knyttet til barn i byen tas opp. Barns oppvekst preges i dag i stadig større grad enn tidligere av organiserte aktiviteter. Med dette kan man kanskje anta at spørsmål om nærmiljø har mindre betydning for barn i dag? I følge Karin Høyland mener barneforskere heller det motsatte, at nettopp på grunn av økt tid i institusjoner blir de erindringene barn kan gjøre på egen hånd i sitt hverdagsliv enda viktigere. ”*Erfaringer som å gå alene til butikken, besøke en*

venninne, finne sitt eget lille hemmelige sted eller bli kjeftet på fordi du bråker er viktige erfaringer”⁵⁰. Med tanke på hvilke ansvarsområder som er tilknyttet henholdsvis statlige og kommunale myndigheter, er det primært regjeringens ansvar å besørge de institusjonene som barn er tilknyttet som barnehage, skole og skolefritidsordning. Utover er det opp til kommunale myndigheter å sikre gode oppvekstvilkår i byen. Slik sett er det ikke så oppsiktsvekkende at institusjonsdiskursen dominerer i stortingsmeldingene. Men sett i lys av Oslo kommunes egne oppfatninger av egne muligheter til å påvirke byutviklingen, som anses som begrenset, er det sentralt å stille spørsmål om hvem som skal besørge gode oppvekstforhold i nærmiljøene for den tiden i barns liv som faktisk også leves utenfor institusjoner. Dette er sider ved bylivet det legges stor vekt på av forskere og andre aktører som jobber med dette temaet, men som altså ikke eksisterer i de politiske styringsdokumentene for Oslo.

Oslo som storby

Diskursene om Oslo som storby er i styringsdokumentene de som i størst grad synliggjøres i forståelsen av Oslo som by. Men er det egentlig et motsetningsforhold mellom representasjonene av Oslo som storby *eller* nærmiljø? I de politiske styringsdokumentene har jeg avdekket at disse diskursene står i kontrast til hverandre fordi de interdiskursivt trekker på forskjellige diskurser. De dominerende forståelsene for Oslo som storby knytter seg til spørsmål om internasjonalisering og Oslo som hovedstad, hvor spørsmål om økonomisk vekst og gode muligheter for næringslivet er sentrale. Storbydiskursen fremtrer dessuten i dokumentene som en konkurrerende diskurs til nærmiljødiskursen fordi den retter seg mot andre grupper i samfunnet, for eksempel turister, internasjonalt næringsliv og private aktører. Nærmiljødiskursen ivaretar på sin side interessene til befolkningen bosatt i byen, men kommer som jeg har vist i skyggen av storbydiskursen.

Dette prosjektet tar for seg forholdet mellom muligheter for en god barndom i byen og den fysiske omformingen som faktisk skjer i Oslo i dag, som i tillegg til offentlige myndigheter i stor grad påvirkes av private aktører. Sett i sammenheng med hvilke forståelser av Oslo som by som gjenspeiles i styringsdokumentene, og for hvilke grupper disse forståelsene retter seg mot, vil jeg hevde at det er sentralt å stille spørsmål om diskursene i målene og strategiene i dokumentene tilrettelegger for forandring. Kan de premissene som gis med de politiske

⁵⁰ Høyland, K. 2007. *Er fortetting nødvendigvis en motsetning til barnevennlig byutvikling?* I Adresseavisen. 7. november 2007.

styringsdokumentene bidra til å på en bedre måte kunne ivareta barna i den tette byen i fremtiden? Representasjonene av Oslo som henholdsvis nærmiljø og storby er ideologisk forankret, og er knyttet til hvilke aktører som er involvert i byutviklingen og hvem som har ansvar for å styre denne. De forutsetningene som vestlige byer drives under i dag, som også er påvirket av globaliseringsprosesser, er høyst aktuelle for Oslo. Dette gjenspeiles i alle styringsdokumentene, blant annet gjennom fokus på internasjonalisering og internasjonal konkurranse byer i mellom, men også gjennom at private aktører er ansett som viktige samfunnsutviklere i byen. I Kommuneplan 2008 gis også private aktører en sentral rolle i utviklingen av nærmiljøer. Styringsdokumentene gjenspeiler dermed en forandring av den bredere sosiale praksisen i samfunnet, som Fairclough kaller *"marketization of discourse"* (Fairclough 1992: 195). Dette dreier seg om at markedsdiskurser er i gang med å kolonisere offentlige institusjoners diskursive praksiser. Og mens markedet styres av summen av individuelle preferanser og valg, er myndighetenes styring og fordeling prinsipielt forankret i kollektivitet og hensyn til fellesskapet (Nordal m. fl. 2007). Knyttet til mitt spørsmål om barns oppvekstvilkår er det relevant å spørre som Wilhjelm, hvordan man kan *"... balansere kommersens rom med det frie rom hvor du ikke trenger å ha mye lommepenger"*⁵¹.

Tilrettelegging for et gode oppvekstmiljø er et kommersielt lite interessant felt (Isdahl 2007). Og de normative geografiene til de aktørene som ivaretas i storbydiskursene og geografiene til befolkningen, kan sies å være i konflikt med hverandre. Det er når dette skjer at det blir tydelig hvem som har makt til å definere hvordan ting skal henge sammen (Danielsen 2006). I styringsdokumentene har jeg identifisert en sterk motsetning mellom de ulike ideologiske representasjonene av Oslo by som er svært viktig i diskusjonen av barnas oppvekstvilkår i den tette byen. I *Hovedstadsmeldingen* legges det vekt på at gode nærmiljø er viktig, og på kommunens rolle som utvikler av gode lokalsamfunn:

"Mange grupper i befolkningen er svært avhengige av sitt lokale miljø. Det er deres arena for å utfolde seg sosialt og bruke sine ressurser og muligheter. Derfor er det svært viktig at bydeler og boområder utvikles med gode tjenester, møteplasser, godt fysisk miljø og kommunikasjoner. Kommunene har derfor en sentral rolle for stedsutvikling."⁵²

Samtidig legger Oslo kommune mye ansvar og myndighet i private aktørers hender. Styringsdokumentene diskuterer mange ulike sider ved byen og bylivet i Oslo. Men fordi de

⁵¹ Wilhjelm, H. 2008. *Barns opplevelse og bruk av byen*. Foredrag på konferansen Barn+by=sant, Norsk Form. 31. oktober 2008.

⁵² Kommunal- og regionaldepartementet 2006-2007: 108

økonomiske og materielle diskursene kan synes å være de mest dominerende diskursene om barndom i den tette byen, presenteres en lite mangfoldig forståelse av byen og bylivet.

6.5 Et mangfoldig bysamfunn også med barn?

Mangfold er i styringsdokumentene en flytende betegnelse og knyttes til ulike diskurser. Men når begrepet mangfold konkretiseres, knyttes begrepet sjelden til spørsmål om oppvekst i byen. Mangfoldsdiskursen er ensidig og domineres av en flerkulturell diskurs. Dette er selvfølgelig en viktig diskurs, men dominansen gjenspeiler en ensidig forståelse av begrepet mangfold. Det hevdes at myndighetene ønsker mangfoldige bysamfunn. Men kun én gang i alle disse dokumentene nevnes barndom eksplisitt i forbindelse med det å bo i en mangfoldig by, hvor det refereres til forskning som viser at barn har fordeler av å vokse opp i et mangfoldig bymiljø. For informantene i Danielsens (2006) studie er nettopp byens mangfold noe de trekker frem som positivt ved å la barna vokse opp i byen. Dette underbygges av begrepet til Savage et al (2005) om *elective belonging*, som viser til at mange velger bosted på bakgrunn av ønsker om hvem de vil være og hva slags liv de ønsker å leve. Dette gjør foreldre også på vegne av barn. At det også pågår en gentrifisering i deler av Oslo indre by, viser at bostedspreferansene til en viss gruppe av befolkningen er endret.

Mange vil hevde at en by *er* nettopp forskjellighet, og da gjelder det, som blant annet Pløger (2002) hevder, å også planlegge for denne forskjelligheten. Mitchell (2003) og Zukin (2005) er to representanter for dem som hevder bypolitikken i dag ikke er god nok til å planlegge for og ivareta denne forskjelligheten. Mitchell vektlegger at det offentlige rom spiller en svært viktig rolle for at ulike grupper skal kunne representere seg selv, men at det i dag er vanskelig å oppnå en offentlig sfære som er inkluderende for ulike mennesker, fordi det er private kapitalinteresser som kontrollerer det offentlige rom. Byutviklingen i Oslo i dag skjer i stor grad på private aktørers premisser, hvor kommunale myndigheter selv hevder å ha begrenset makt. Eiendomsutviklere og boligutbyggere er ikke aktører som primært ivaretar et mangfoldig bysamfunn. Fincher (2004) viser i en studie fra Melbourne hvordan sosialt konstruerte ideer om menneskers livsløp har vært svært førende for hvordan boligutbyggere ser på hvem som skal bo hvor i byen, og med hvilke typer liv. Studien viser hvordan utbyggerne anser egenskaper ved et boligprosjekt som passende kun for mennesker uten barn, og dermed bygger boliger uten den tilknyttede fysiske og sosiale infrastrukturen som trengs for å ivareta barns behov. Dette er et eksempel som illustrerer at det er sentralt å stille

spørsmål ved hvorvidt barns perspektiv blir, og vil bli, ivaretatt i utvikling og planlegging, dersom det er eiendomsutvikleres og boligutbyggeres forståelser av hvilke byliv man ønsker i tilrettelegge for er premissgivende for byens utvikling.

Når man snakker om en barndom i den tette byen, handler det svært ofte om foreldrene og deres valg. Men også barn er i dag viktige aktører i samfunnet, og et sentralt poeng som trekkes frem i alle de analyserte styringsdokumentene er ønsket om barns deltakelse i byutvikling og planlegging. Det trekkes på en medvirkningsdiskurs, hvor det vektlegges at også barn er kompetente og politiske aktører som bør involveres i utvikling og planlegging som berører deres lokalsamfunn og nærmiljø. Kan det at barns deltakelse og medvirkning vektlegges så tydelig i styringsdokumentene påvirke deres oppvekstvilkår i den tette byen i dag, og dermed i større grad ivareta deres behov i byutviklingen? I lys av det jeg så langt har diskutert er det aktuelt å stille spørsmålet om de aktørene som i dag er sentrale i byutviklingen, vil involvere barn i planleggingsprosessene og ivareta barnas behov i byutviklingen.

For å faktisk planlegge for en mangfoldig by, der også barn og barnefamilier gis mulighet – både fysisk og sosialt – til å bo i de tette områdene av byen, står de aktørene som er involvert i byutviklingen overfor flere utfordringer. Fordi bypolitikken i dag, som Zukin (2005) vektlegger, domineres av mål rettet mot finans, underholdning, turisme og kommunikasjonsindustri, vil først og fremst de stedene som gir profitt utvikles. Samtidig støtter hun Mitchells argumenter om at en byutvikling kontrollert av private aktører som har økonomiske interesser, heller en velferd, som drivkraft for sine valg kan svekke byers offentlighet ved at offentlige rom kontrolleres og reguleres. Flere representanter for myndighetene i Oslo kommune har den siste tiden uttalt seg om barns oppvekst i byen. Byråd for byutvikling Merete Agerbak-Jensen hevdet i et debattinnlegg i Aftenposten Aften tidligere i år at: *”Barnefamilier bør og kan bo i Oslo sentrum. Heldigvis ser flere og flere ut til å bli boende i indre by også etter at de får barn”*⁵³. Nestleder i byutviklingskomiteen Tone Tellevik Dahl uttalte i et annet debattinnlegg kort tid etter at: *”Byen vil forvitte sosialt dersom den ikke også blir et sted hvor det finnes barn på alle alderstrinn”*⁵⁴. Hvorvidt disse ønskene nedfelles i politiske styringsdokumenter på høyeste hold vil bli spennende å se.

⁵³ Agerbak-Jensen, M. 2008. *Bra for barn å bo i sentrum*. I Aftenposten Aften 7. februar 2008.

⁵⁴ Tellevik Dahl, T. 2008. *Har ikke byen plass til barna?* I Aftenposten Aften 30. mai 2008.

6.6 Sentrale analytiske poeng

Den hegemoniske diskursen om at premissene for en god barndom kun er oppnåelig utenfor den tette byen utfordres i dag av flere aktører. I de politiske styringsdokumentene gjenspeiles slike alternative forståelser av barndom i liten grad. Barna som bor i den tette byen er i dokumentene ivaretatt gjennom de institusjonene de er tilknyttet, men livet utenfor disse er lite omtalt. Forståelser av Oslo som storby er svært sentrale i styringsdokumentene, mens forståelser av det nærmiljøet som er viktig for byens beboere i liten grad er synliggjort. Forståelsen av nærmiljø domineres av økonomiske og materielle diskurser. Dette er diskurser som er svært viktige i diskusjonen av barns oppvekstvilkår i byen. Men mangelfull beskrivelse av andre sider av bylivet, som kan sorteres under representasjoner som synliggjøres i sosiokulturelle diskurser, vitner om en ensidig, og lite mangfoldig, forståelse av byen og det bylivet som leves der. Jeg har gjennom diskusjonen i dette kapittelet belyst hvilke aktører som har ansvar og myndighet i byutviklingen. Oslo kommune har det offentlige ansvar for utvikling av bysamfunn og gode nærmiljø, men hevder selv at deres muligheter til å styre byutviklingen er begrenset. I dag er private aktører, som eiendomsutviklere og utbyggere, sentrale i byutvikling og byplanlegging. Jeg har i dette kapittelet stilt spørsmål ved hvorvidt disse aktørene vil tilrettelegge for en by hvor også barn og barnefamilier er inkludert.

7 Konklusjon

Utgangspunktet for dette prosjektet er Oslo indre by, som i dag i stor grad fortettes og omformes. Byutviklingen i Oslo styres gjennom en bypolitikk hvor det stilles høye krav til effektivitet, og hvor private aktører spiller en stor rolle. Samtidig vokser det opp stadig flere barn enn tidligere i Oslo indre by. Det norske idealet om hvilke type steder som gir forutseninger for den beste barndommen kjennetegnes ved egenskaper som er vanskelig oppnåelige i den tette byen. Jeg har i denne undersøkelsen ønsket å diskutere hvorvidt behovene til barna i byen ivaretas politisk, gjennom mål og strategier for byutviklingen i Oslo.

Diskurser om barndom i styringsdokumentene

Datamaterialet i denne undersøkelsen er de to siste kommuneplanene for Oslo: *Kommuneplan 2004* og *Kommuneplan 2008*, og tre stortingsmeldinger: *Hovedstadsmeldingen*, *Storbymeldingen* og *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*. Alle disse dokumentene skal legge langsiktige føringer for henholdsvis kommunal og statlig politikk. I styringsdokumentene kommuniseres det et ønske om at Oslo skal være en mangfoldig by. Byen skal gi rom for ulike grupper mennesker, som er på forskjellige steder i livet og med ulik etnisk opprinnelse. Det legges vekt på at også barnefamilier er en gruppe man ønsker at er inkludert i dette mangfoldet. Det presiseres at alle skal gis like muligheter til å leve det gode liv i storbyen, og det kommuniseres et mål om at befolkningen skal kunne tilbys varierte boliger og bomiljøer i alle deler av byen. Det hevdes at Oslo er en god by å vokse opp i for de aller fleste barn og unge.

Det kan allikevel stilles spørsmål ved hvorvidt dette ønsket gjenspeiles av de mål og strategier som beskrives i styringsdokumentene. Dokumentene omtaler sjelden barna i den tette byen. I den stortingsmeldingen som tar for seg barns oppvekst og levekår generelt, er barn i byer ikke nevnt direkte i det hele tatt. Tema som man vil anta at vil omhandle barn, handler i alle styringsdokumentene kun om ungdom og utfordringer denne gruppen møter i bysamfunnet. Barn er i dokumentene primært ivaretatt gjennom omtale av deres liv de institusjonene de er tilknyttet, og andre særskilte institusjonelle rammer som er viktige når barn opplever spesielle sosiale utfordringer. Det hverdagslivet barn i den tette byen lever *utenom* institusjonene er imidlertid omtalt i svært liten grad, selv om barn faktisk lever livene sine også utenfor

institusjoner, på ettermiddager, kvelder og i helger. I den tiden er nærmiljøet deres av svært stor betydning for hvilke muligheter de har for en god oppvekst i den tette byen. Kun ett sted i dokumentene har jeg imidlertid funnet et sitat som tar opp spørsmål om nærmiljø og knytter det til hverdagslivet. Barn generelt er i alle dokumentene vektlagt som viktige samfunnsdeltakere, og man ønsker at barn skal få delta i spørsmål som angår dem.

Diskursordenen i denne oppgaven er barndom i den tette byen. Jeg har identifisert flere diskurser som jeg mener er sentrale i forhold til dette temaet, og disse er i ulik grad vektlagt i dokumentene. Jeg har sortert sentrale diskurser under det jeg har kalt ”sosiokulturelle diskurser” og ”økonomiske og materielle diskurser”. Sosiokulturelle diskurser er forståelser som gjenspeiler de immaterielle verdiene som man ønsker at byen skal være for innbyggerne og de som besøker byen. Økonomiske og materielle diskurser knyttes til mål og strategier for byen gjennom fakta, kvantitative størrelser og med fysiske og økonomiske termer. De ulike diskursene gir til sammen en bred forståelse av begreper som sentrale i dette prosjektet. Ved å gjøre dette analytiske skillet har jeg ønsket å vise hvilke forståelser av Oslo som er mest *dominerende* i styringsdokumentene. Jeg har også identifisert motsetningsfylt bruk av flere sentrale begreper. Når for eksempel begrepene ’nærmiljø’ og ’storby’ omtales, som jeg har vist at er svært sentrale i forståelsen av Oslo by i dokumentene, retter de seg mot ulike grupper og aktører. Begrepene knyttes interdiskursivt til forskjellige diskurser som i ulik grad kommer barnas liv i byen til gode. Nærmiljødiskursen tar opp sentrale spørsmål i forhold til diskursordenen, men disse spørsmålene kommer i skyggen av storbydiskursen, som får dominere i de fleste spørsmål knyttet til forståelser av Oslo by. Nærmiljø er viktig for barn og deres foreldre. Dette gjenspeiler at det i styringsdokumentene kan se ut til å være lite samsvar mellom ønsket om en mangfoldig by, de forståelsene av hva en by er, og for hvem, som kommuniseres i dokumentene.

Diskursene i møte med aktører og premisser i Oslo by

Jeg har med denne undersøkelsen vist at sosiokulturelle diskurser, som jeg i lys av teori om urbanisme har poengtert at representerer en dimensjon som også bør være viktig i denne sammenheng, kan synes å være underkommunisert i dokumentene. Med dette mener jeg ikke å undergrave de økonomiske og materielle diskursene i debatten om hvordan byen bør utvikles. Økonomiske og materielle diskurser er absolutt svært sentrale når barns oppvekstvilkår diskuteres, for eksempel når det gjelder boligstørrelse, uterom, friområder og trafikk. Men dersom man virkelig ønsker at barnefamilier blir boende i Oslo indre by, må de

mer sosiale og immaterielle forståelsene av hva byen har å by på i større grad også inkluderes i mål og strategier. Med dette vil bypolitikken på en bedre måte bygge på en annen, og bedre, forståelse av det komplekse bylivet – de mange livene som leves i byen i dag. For spørsmålet om hva som er gode nærmiljø, *både* i fysisk *og* i sosial forstand, er svært viktig for barns oppvekstvilkår, og for foreldrenes liv i byen.

Både statlige og kommunale myndigheter ønsker at barnefamiliene skal bli boende også i Oslo indre by, og det er Oslo kommune som primært har ansvar for byutviklingen. Jeg har i denne undersøkelsen vist hvordan diskursene om barndom i den tette byen, som kommer til syne i de offentlige styringsdokumentene, er nært knyttet til spørsmål om hvilke *aktører* som er involvert i byutviklingen og hvilke premisser som gis av disse. Selv om Oslo kommune har ansvar for utvikling av gode bysamfunn, legges det i kommuneplanene vekt på at deres myndighet i byutviklingen er begrenset, da det er ”andre drivkrefter” en kommunale virkemidler som i stor grad bestemmer byutviklingen. Hva disse andre drivkreftene er står det ikke noe om direkte, men det kommer frem gjennom lesning av dokumentet som helhet. Jeg har vist hvordan to sentrale diskurser, ”nærmiljødiskursen” og ”storbydiskursen”, synliggjør hvilke aktører som i størst grad kan sies å dominere forståelsen av Oslo by i styringsdokumentene.

Storbydiskursen handler om Oslo som storby, både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Oslo er i likhet med de fleste andre større vestlige byer i dag preget av endrede forutsetninger i bypolitikken, både ideologisk, innholdsmessig og i de prosessene som gjennomføres. Private aktører innlemmes i partnerskap med offentlige myndigheter, og private aktører tar i stor grad også initiativet i byplanlegging og byutvikling. Jeg har vist at Kommuneplan 2008 anser private aktører som ønskelige og sentrale å samarbeide med også i utvikling av gode nærmiljøer i Oslo. Barn i grunnskolealder kan hevdes å være den gruppen som i størst grad har behov for mye plass og god tilrettelegging i nærmiljøet. Samtidig stiller barnefamilier krav til boligens størrelse og uterom. Barnefamiliene som lever i byen, ønsker seg også kvaliteter som man tradisjonelt kanskje helst forbinder med livet *utenfor* de tette delene av byen, som trygghet, naboskap og mangfoldige bysamfunn. Man har tradisjonelt ansett egenskaper ved bygda som de beste premissgiverne for en god barndom. En tett by kan av helt selvfølgelige grunner ikke gi like tilrettelagte fysiske vilkår som en forstad eller bygd, men det er allikevel mulig å gjøre noen grep i byen som gir bedre oppvekstvilkår, både ved fysiske endringer og ved å vektlegge sosiale aspekter. Å tilrettelegge for barndom i byen er

ikke spesielt kommersielt interessant, og byutviklingen styres i stor grad av kommersielle interesser med ønske om profitt. Byutviklingen i Oslo i dag er slik at det i liten grad verken etterspørres eller tilrettelegges for boliger og bokvaliteter tilpasset barn og barnefamilier i indre by, fordi det ikke er her de største pengene ligger. Oslo by skal være mangfoldig, dette er et sentralt politisk mål både fra kommunale og statlige myndigheter. Jeg har vist at begrepet 'mangfold' i de politiske styringsdokumentene knyttes til forskjellige diskurser. Men et sterkt fokus på storbylivet i de politiske styringsdokumentene viser et tilsvarende svakt fokus på det hverdagslivet som leves av beboerne i byen i deres nærmiljø. Diskursen om storby er ikke rettet mot spørsmål om gode oppvekstvilkår for barn, og ivaretar heller ikke alle sidene ved det bylivet foreldrene lever. Jeg har vist at det fra politisk hold legges særlig vekt på barns deltakelse og mulighet for medvirkning i saker som angår dem. Det er også sentralt å stille spørsmålet om hvorvidt de aktørene som i dag i stor grad styrer byutviklingen er villige til å inkludere barn og deres perspektiv i planlegging og utvikling, da barnas interesser i byutviklingen i liten grad kan sies å være kommersielle eller gir størst inntjeningsmuligheter.

"They are not just citizens of tomorrow, they are citizens of today"⁵⁵

Sentralt i Faircloughs kritiske diskursanalyse er spørsmål om forandring. Hvordan kan denne undersøkelsen bidra til å gi noen bilder av situasjonen i dag, for kanskje å også kunne si noe om fremtiden? Mange aktører i samfunnet påpeker i dag at man må tilrettelegge for bedre livsvilkår i Oslo indre by – for nåværende og fremtidige beboere. Byen bygges i et hundreårsperspektiv, og de valgene man tar i dag påvirker bylivet langt inn i fremtiden. Jeg har med denne undersøkelsen ønsket å vise at *tekster* er viktige. Forholdet mellom hvordan et fenomen *forstås og beskrives* i en tekst, og hvordan fenomenet er utenfor tekstene, er dialektisk. Tekster påvirker og påvirkes. Og tekster trenger ikke kun å reprodusere de forståelser vi har av et fenomen, men kan også endre dem gjennom kreativ språkbruk. De politiske styringsdokumentene jeg her har analysert er i stor grad intertekstuel bundet sammen med andre tekster. Dette gjør at de i utgangspunktet er tregt foranderlige. De mål og strategier som kommuniseres, og de diskursene de trekker på, er tungt forankret i alle deler av den politiske verden, og samfunnet i for øvrig. Ønsker politikerne å endre byens fysiske form og sosiale sammensetning må dette derfor innlemmes i retorikk og diskurser om byen i styringsdokumentene. Dersom man skal klare å tilrettelegge både *fysisk* og *sosialt* for en god

⁵⁵ Howard, L. 2008. *Medvirkningsprosesser for og med barn*. Foredrag på konferansen Barn+by=sant, Norsk Form. 31. oktober 2008.

barndom også i den tette byen, må den diskursen om barndom som i dag kan sies å være relativt hegemonisk i styringsdokumentene utfordres. Dette er en svært ideologisk diskurs, som jeg har vist at også er dypt forankret i norske tradisjoner, stedsmyter, institusjoner og samfunnsliv utenfor dokumentene. Alternative diskurser om barndom, som utfordrer den tradisjonelle diskursen, kommer stadig mer til syne blant aktører i samfunnet for øvrig. Disse utfordrer våre tradisjonelle forståelser av at premisser for en god barndom kun er oppnåelige *utenfor* byen. Samtidig hevdes det at den tette byen byr på andre kvaliteter, som man ikke finner andre steder. Jeg har vist at også sentrale politikere bygger sine uttalelser på disse alternative forståelsene. Men jeg har også vist at disse alternative forståelsene i liten grad kommer til syne i de politiske styringsdokumentene.

Avslutningsvis er det interessant å spørre: Vil flere barnefamilier velge å bli boende i den tette byen også etter at barna kommer i skolealder, dersom det både fysisk og sosialt i større grad blir tilrettelagt for dem? Det er vanskelig å si noe om situasjonen ville sett annerledes ut dersom premissene var endret. Hva som er høna og egget i denne diskusjonen har jeg ikke forutseninger for å diskutere her. Men det er viktig å poengtere at det i dag og i fremtiden faktisk bor barn også i den tette byen, og at denne gruppen i svært liten grad blir ivaretatt gjennom de politiske styringsdokumentene, både på kommunalt og statlig nivå, som har vært og er viktige i denne sammenheng.

I følge arkitekt og forsker Karin Høyland er det å skape barnevennlige områder ikke en visjon om en "temapark", eller bare en diskusjon om størrelsen på lekeplasser, men det er en visjon om et mer menneskelig bærekraftig samfunn⁵⁶. Og kanskje er dette det mest sentrale spørsmålet i forhold til denne undersøkelsens og hvilken betydning den kan ha i diskusjonen om barn i byutviklingen. Muligheter for *forandring* er en viktig drivkraft bak i den kritiske diskursanalysen. Og for å muliggjøre at noe endres, det være seg politikk, fysiske strukturer eller diskursive forståelser, må det som eksisterer utfordres. På bakgrunn av dette prosjektet mener jeg det er høyst aktuelt å stille spørsmålet om private aktører, som eiendomsutviklere og utbyggere, og de premissene for byutvikling som gis av disse, vil ivareta det politiske ønsket om en mangfoldig by der også barn og barnefamilier bor – en "forskjellighetenes by". En hver utbygger eller eiendomsutviklers valg i enkeltprosjekter er individuelle, mens konsekvensene totalt sett for byen og det bylivet som skal leves der er kollektive.

⁵⁶ Høyland, K. 2007. Er fortetting nødvendigvis en motsetning til barnevennlig byutvikling? I Adresseavisen. 7. november 2007.

Litteraturliste

- Amin, A. & Thrift, N. 2002. The ledgibility of the Everyday City. I *Cities. Reimagining the Urban*. Polity, Cambridge.
- Barne- og familiedepartementet. 2001-2002. *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*. Oslo.
- Barstad, A. 1997. *Store byer, liten velferd? Om segregasjon og ulikhet i Norske storbyer*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Berg, K. 2002. *En studie av bostabilitet, boligpreferanser og kommunal planlegging*. Hovedoppgave i samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Butler, T. 1997. *Gentrification and the middle class*. Ashgate, Aldershot.
- Børresen, O. 2001. Min barndoms to verdener. I E. Jahr (red.) *Barn drikker ikke caffè latte – om barn i by*. Akibe Forlag, Oslo.
- Cresswell, T. 2004. *Place. A short introduction*. Blackwell Publishing, Malden/Oxford/Carlton.
- Danielsen, H. 2006. *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*. Dr. art avhandling ved Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, seksjon for kulturvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Econ Pöyry. 2008. *Store boliger i indre by – etterspurt av barnefamilier?* Notat 2008-015. Oslo.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Polity Press, Cambridge.
- Fairclough, N. 2008. *Kritisk diskursanalyse*. Hans Reitzels forlag, København.
- Fincher, R. 2004. Gender and Life Course in the Narratives of Melbourne's High-Rise Housing Developers. I *Australian Geographical Studies* 42 (3), s. 325-338.
- Gullestad, M. 2001. Barndom og nasjonale grenser. I E. Jahr (red.) *Barn drikker ikke caffè latte – om barn i by*. Akibe Forlag, Oslo.
- Guttu, J. & Schmidt, L. 2008. *Fortett med vett. Eksempler fra fire norske byer*. Husbanken region vest, Bergen.
- Haaland, K. 1999. *Våre venner menneskene*. Bladkompaniet, Oslo.
- Hall, T. & Hubbard, P. 1996. *The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies*. Progress in Human Geography, vol 20, s. 153-74.
- Halskov Jensen, E. 2008. Forord i Fairclough, N. 2008. *Kritisk diskursanalyse*. Hans Reitzels forlag, København.

- Havnen, E. 2006. *Unge voksnes flyttemønster i Oslo indre øst*. Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Holloway, L. & Hubbard, P. 2001. *People and place. The extraordinary geographies of everyday life*. Prentice Hall, Essex.
- Holloway, S. L. & Valentine, G. 2000. *Children's Geographies. Playing, living, learning*. Routledge, London/New York.
- Isdahl, B. 2007. Bybarna fortjener en strategi. I *Plan*, nr. 5, s. 24-29.
- Isdahl, B., Florelius, B. & Voss Gabrielsen, G. 2004. *Urbane livsmønstre – nygamle boligløsninger*. Norsk Form, Oslo.
- Jenks, C. 2005. *Childhood*. Routledge, London/New York.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde universitetsforlag, Frederiksberg.
- Kommunal og regionaldepartementet. 2002-2003. *Storbymeldingen. Om utvikling av storbypolitikk*. Oslo.
- Kommunal og regionaldepartementet. 2006-2007. *Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion. Hovedstadsmeldingen*. Oslo.
- Laclau, E. & Mouffe, C. 1985. *Hegemony and socialist strategy : towards a radical democratic politics*. Verso, London.
- Lysgård, H. K. & Berg, N. G. 2004. Ruralitet og urbanitet – bygd og by. I *Plan*, nr. 2, s. 18-25.
- McGuirk, P. M., Winchester, H.P.M. & Dunn, K.M. (1998) On Losing the Local in Responding to Urban Decline: The Honeysuckle Redevelopment, New South Wales, i T. Hall og P. Hubbard (eds.) *The Entrepreneurial City. Geographies of Politics, Regime and Presentation*. John Wiley & Sons, Chichester, New York.
- Miljøverdepartementet. 2007. *Pilotarbed for miljøvennlige byer. Byomforming, sentrumsutvikling, miljøvennlige arbeidsreiser, miljøsoner*. Oslo.
- Mitchell, D. 2003. *The right to the city. Social Justice and the Fight for Public Space*. The Guilford press, New York/London.
- Neumann, I. 2001. *Mening, materialitet og makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Nordal, B., Barindhaug, R. & Ruud, M. E. 2007. *Markedsbasert utbyggingspolitikk. Møte mellom kommune og utbygger i pressområder*. NIBR/SINTEF/Byggforsk/NOVA, Oslo.
- Olin, M. 2008. *Ingen vet hvem jeg er*. Forlaget Oktober as, Oslo.

- Oslo kommune. 2004. *Kommuneplan 2004. Oslo mot 2020*. Oslo.
- Oslo kommune. 2007. *Statistisk årbok for Oslo*. Oslo.
- Oslo kommune. 2008. *Kommuneplan 2008. Oslo mot 2025*. Oslo.
- Pløger, J. 2002. *Det senmoderne nærmiljø – livsformer og bykultur*. NIBR, Oslo.
- Saracco, S. & Strandlund, L. 2007. *Barnfamiljer i innerstan. Planeringsideal och verklighet*. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Savage, M., Bagnall, G. & Longhurst, B. 2005. *Globalization & Belonging*. Sage Publications, London.
- Schmidt, L. & Halvorsen Thorén, A-K. 2001. *Bebyggelsestyper og bokkvalitet i by: en studie av storgårdskvartalet*. NIBR-rapport 2001:9
- Simonsen, K. 2005. *Byens mange ansigter – konstruktion af byen i praksis og fortælling*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Thagaard, T. 2003. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Voss Gabrielsen, G., Nærland, M. H. & Stokkeland, C. L. 2004. *Fra bakgården til Oslo City*. Norsk Form, Oslo.
- Voss Gabrielsen, G. & Isdahl, B. 2005. *Bo i bysentrum. By i bosentrum*. Norsk Form, Oslo.
- Wilhjelm, H. 2001. Barnas by – om barns hverdagsliv i Trondheim. I E. Jahr (red.) *Barn drikker ikke caffè latte – om barn i by*. Akibe Forlag, Oslo.
- Zukin, S. 1995. *The Cultures of Cities*. Blackwell, Cambridge.